

ISTRAŽIVANJE STAVOVA POLITIČKIH PARTIJA O LJUDSKIM PRAVIMA LGBTI OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI

Lejla Selmanović

**Istraživanje stavova političkih partija o ljudskim pravima
LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini**

Sarajevo, 2024.

Edicija *Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra*

Broj izdanja: 95

Naslov: *Istraživanje stavova političkih partija o ljudskim pravima LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini*

Autorica: *Lejla Selmanović*

Urednik: *Amil Brković*

Lektura: *Sandra Zlotrg*

Prelom i dizajn: *Filip Andronik*

Izdavač: *Sarajevski otvoreni centar*

Za izdavača: *Emina Bošnjak*

Ovo djelo je dato na korištenje pod licencom [Creative Commons Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Kingdom of the Netherlands

 **SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR**

Publikacija je izrađena uz podršku Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Nizozemske u okviru Fonda za ljudska prava. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Sarajevskog otvorenog centra i nužno ne odražava stavove Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Nizozemske.

Lejla Selmanović

**ISTRAŽIVANJE STAVOVA POLITIČKIH
PARTIJA O LJUDSKIM PRAVIMA
LGBTI OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI**

Sarajevo, 2024.

ISBN 978-9958-536-90-8

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 60386566

SADRŽAJ

I UVOD	7
1. Društveno-politički, pravni i međunarodni kontekst	7
2. Pozadina istraživanja	13
II TEMELJNE POSTAVKE ISTRAŽIVANJA	16
1. Predmet i obim istraživanja	16
2. Ciljevi istraživanja	18
III METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	19
1. Uzorak i sudionici istraživanja	19
2. Istraživačke metode i instrumenti	25
2.1 Upitnik za političke partije	25
2.2 Vremenski okvir i postupak provođenja istraživanja	31
REZULTATI ISTRAŽIVANJA I ANALIZA	33
1. Odgovori političkih partija na upitnik	33
2. Dopunska desk analiza	43
V ZAKLJUČAK	52
1. Zapažanja o pojedinim političkim partijama	52
2. Opća zapažanja	54
LITERATURA	58
O AUTORICI	60
O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU	61
PRILOZI	63

UVOD

1. Društveno-politički, pravni i međunarodni kontekst

Prema Ustavu, Bosna i Hercegovina (BiH) je demokratska država koja funkcioniše u skladu sa zakonom i na osnovu slobodnih i demokratskih izbora.¹ Time je nedvojbeno utvrđeno demokratsko opredjeljenje države u društveno-političkom i pravnom pogledu, zasnovano na vladavini prava i slobodnim izborima.

Po svom ustavnopravnom uređenju, BiH ima višepartijski sistem sa velikim brojem političkih subjekata koji sudjeluju u političkom životu i ravnopravno se natječu u izbornoj utakmici. U praksi se politički subjekti, od kojih su većina političke partije, sučeljavaju u borbi za osvajanje i/ili o(p)stanak na vlasti koristeći se svim raspoloživim demokratskim sredstvima, međusobno surađuju i sklapaju koalicije radi postizanja navedenog cilja. BiH se nerijetko navodi kao svjetski rekorder po broju političkih partija u odnosu na broj stanovnika, te bilježi skoro dvije stotine registrovanih političkih partija.² Prema Izvještaju o provođenju Općih izbora 2022. godine Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine (CIK),³ na prošlim

---

1 Čl. I (Bosna i Hercegovina), par. 2. Ustava BiH, preuzeto: https://www.ustavnisud.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf (6.4.2024.)

2 Klix.ba, preuzeto: [BiH rekorder po broju političkih partija, čak 190 \(klix.ba\) \(13.4.2024.\)](#)

3 Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, Izvještaj o provođenju Općih izbora 2022. godine (Sarajevo: Centralna izborna komisija BiH, 2023.), str. 4, preuzeto: [izvjestaj_o_provođenju_općih_izbora_2022-bos.pdf \(izbori.ba\) \(13.4.2024.\)](#)

Općim izborima za članove Predsjedništva BiH, delegate Parlamentarne skupštine BiH, Parlamenta Federacije BiH i Narodne skupštine Republike Srpske, predsjednika i dva potpredsjednika Republike Srpske, te članove skupština kantona Federacije BiH, koji su održani 2. oktobra 2022. godine, za učešće na izborima ovjereno je ukupno 145 političkih subjekata, od čega je 90 političkih partija, 17 nezavisnih kandidata i 38 koalicija. Na glasačkim listićima se našlo 127 političkih subjekata, od čega su 72 političke partije, pri čemu je 8 partija učestvovalo na izborima samo u okviru koalicija, a 10 partija nije imalo ovjerene kandidatske liste.

Kao aktivni sudionici političkog i bitni faktori društvenog života te dominantni sudionici političke borbe, političke partije su sklone iskazivanju mišljenja i stavova o raznovrsnim političkim, pravnim, društvenim, ekonomskim i drugim pitanjima, bilo kroz svoje osnivačke akte i političke programe, javne istupe svojih članova i članica te konkretne partijske aktivnosti i zakonodavne inicijative. Međutim, kada se radi o LGBTI osobama, odnosno o njihovim ljudskim pravima i slobodama te o njihovom položaju u društvu, opći dojam je da su političke partije u BiH u znatno manjoj mjeri sklone ispoljavanju svojih mišljenja i stavova, naročito jasno i javno.

Malobrojna javno iskazana mišljenja i stavovi o LGBTI populaciji su nerijetko negativni, a katkad i uvredljivi i/ili diskriminatorni prema pripadnicima i pripadnicama ove populacije. Kao takvi, proizlaze iz duboko ukorijenjenih predrasuda i stereotipa te su uvjetovani neznanjem i neinformiranošću, a katkad i vidnom nezainteresiranošću za temu. Uz to, nerijetko zadiru u privatni i porodični život te vrijeđaju slobodu i dostojanstvo ličnosti LGBTI osoba zbog njihove seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta koji većina smatra netipičnim.

Svoja mišljenja i stavove o pravima i položaju LGBTI osoba političke partije iskazuju u rijetkim prilikama kada se ova pitanja aktualiziraju u javnosti i medijima. To važi najprije u vrijeme obilježavanja važnih

međunarodno priznatih datuma u oblasti ljudskih i manjinskih prava, aktivnog zagovaranja zakonodavnih inicijativa i politika za unapređenje prava i položaja seksualnih i rodni manjina te održavanja kulturno-umjetničkih manifestacija, građanskih akcija i drugih događaja koji jesu ili se dovode u vezu sa LGBTI populacijom, kao što su festival „Merlinka”, odnosno „Kvirhana”⁴ u Sarajevu, Bh. povorka ponosa i slično. Motiv iza ovih javnih istupa je, dâ se pretpostaviti, skupljanje političkih bodova od (potencijalnih) glasača, posebno u vrijeme izbornih kampanja i drugih predizbornih aktivnosti. U tim rijetkim prilikama izneseni stavovi i mišljenja političkih partija su najčešće negativni prema LGBTI populaciji.

Prema Ustavu BiH, država i oba njena entiteta dužni su osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda.⁵ Ustav BiH sadrži katalog ljudskih prava i sloboda koja važe za sve osobe na teritoriji BiH, a koji uključuje i pravo na ličnu slobodu i sigurnost, pravo na privatni i porodični život, slobodu misli i izražavanja, slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, slobodu kretanja te pravo na brak i zasnivanje porodice.⁶ Ta prava i slobode se u manjoj ili većoj mjeri dovode u pitanje kada je njihov nosilac pripadnik/ca LGBTI populacije.

---

4 „Kvirhana“ je festival kvir (LGBTI) umjetnosti i aktivizma koji se od 2020. godine održava u Sarajevu u organizaciji Sarajevskog otvorenog centra (SOC) i Tuzlanskog otvorenog centra (TOC). „Kvirhana“ je nasljednica „Merlinke“ koja je izvorno beogradski festival. „Merlinka“ je međunarodni festival queer filma koji se od 2013. godine održavao u Sarajevu u organizaciji SOC-a, a od 2015. i u Tuzli u organizaciji TOC-a.

5 Čl. II (Ljudska prava i osnovne slobode), par. 1. (Ljudska prava) Ustava BiH

6 Čl. II (Ljudska prava i osnovne slobode), par. 3. (Katalog prava) Ustava BiH

Sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode iz stava 2. ovog člana, što uključuje:

- Pravo na život
- Pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni
- Pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu
- Pravo na ličnu slobodu i sigurnost
- Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u

Nadalje, Ustav BiH propisuje da se Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (EKLJP) i njeni protokoli direktno primjenjuju te da imaju prioritet u odnosu na sve zakone u BiH.⁷ To u praksi znači da se u slučaju sukoba bilo koje odredbe bilo kojeg zakona ili drugog pravnog akta BiH sa Konvencijom i njenim protokolima u pogledu ljudskih prava i sloboda uvijek primjenjuje Konvencija i njeni protokoli koji proklamuju najviše međunarodne standarde u toj oblasti. Time su ljudska prava i slobode iz Konvencije i njenih protokola ustavna, nadzakonska kategorija koja mora uživati najvišu zaštitu državne vlasti. Država je obavezna da ih bespogovorno poštuje, provodi i štiti, jednako kao i vlastiti ustav koji je temeljni i najviši pravno-politički akt jedne zemlje.

Također, u Aneksu I, Ustav BiH sadrži listu 15 međunarodnih sporazuma koje je BiH ratificirala i time preuzela određene međunarodne obaveze u odnosu na garantovana ljudska prava i slobode.⁸

---

vezi sa krivičnim postupkom

- Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku
- Slobodu misli, savjesti i vjere
- Slobodu izražavanja
- Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima
- Pravo na brak i zasnivanje porodice
- Pravo na imovinu
- Pravo na obrazovanje
- Pravo na slobodu kretanja i prebivališta.

7 Čl. II (Ljudska prava i osnovne slobode), par. 2. (Međunarodni standardi) Ustava BiH

8 Aneks I Ustava BiH – Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini

1. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948)
2. Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunski protokoli I-II (1977)
3. Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966)
4. Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957)
5. Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961)
6. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965)
7. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966. i 1989)
8. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966)

Kroz široko postavljeno načelo nediskriminacije, Ustav BiH propisuje da je uživanje prava i sloboda predviđenih bilo katalogom ljudskih prava koji je dat u Ustavu, bilo međunarodnim sporazumima koje je BiH ratificirala, osigurano svim osobama u BiH bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.⁹ Iako seksualna orijentacija i rodni identitet nisu izričito navedeni, pri čemu jesu navedeni „spol” i „drugi status”, odredba je dovoljno široka da obuhvati i zabranu diskriminacije po tom osnovu. Ustav po svojoj prirodi nije iscrpan već temeljni pravni akt te stoga ne može i ne treba normirati sve situacije koje se javljaju ili mogu javiti u praksi.

Razrađujući navedeno ustavno načelo, Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“, broj 48/10, 66/16) uspostavlja pravni okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svih osoba u BiH te uređuje sistem zaštite od diskriminacije. Ovaj Zakon utvrđuje odgovornosti i obaveze zakonodavne, izvršne vlasti i sudske vlasti te nadležnih institucija u BiH radi omogućavanja zaštite, promoviranja i stvaranja uvjeta za jednako postupanje prema svim građanima i građankama BiH u skladu s Ustavom BiH i međunarodnim standardima koji se odnose na ljudska prava i temeljne slobode.¹⁰ Izmjenama i dopunama iz 2016. godine, pravni je okvir

---

9. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (1979)

10. Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1984)

11. Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987)

12. Konvencija o pravima djeteta (1989)

13. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990)

14. Evropska povelja za regionalne jezike i jezike manjina (1992)

15. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994)

9 Čl. II (Ljudska prava i osnovne slobode), par. 4. (Nediskriminacija) Ustava BiH

10 Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“, broj 48/10, 66/16), čl. 1. (Predmet zakona), preuzeto: <https://parlament.ba/law/DownloadDocument?lawDoc>

za zaštitu od diskriminacije u BiH unaprijeđen, a BiH je jednim sveobuhvatnim zakonodavnim aktom regulisala zaštitu od diskriminacije LGBTI osoba u svim oblastima života, uključujući i zaštitu interspolnih osoba od diskriminacije.¹¹ Zakon definira pojam diskriminacije dovoljno precizno i dovoljno široko, i to kao svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojoj osobi ili skupini osoba i onima koji su s njima u rodbinskoj ili drugoj vezi na osnovi njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, invaliditeta, starosne dobi, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugoj udruzi, obrazovanja, društvenog položaja i spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika, kao i svake druge okolnosti koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojoj osobi onemogućući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u svim područjima života. Nadalje, Zakon propisuje da se zabrana diskriminacije odnosi na sva javna tijela te na sve fizičke ili pravne osobe i u javnom i u privatnom sektoru, u svim područjima, kakva su naročito: zaposlenje, članstvo u profesionalnim udrugama, obrazovanje, obuka, stanovanje, zdravstvo, socijalna skrb, dobra i usluge namijenjene javnosti i javnim mjestima, obavljanje ekonomskih aktivnosti i javne usluge.¹² Dakle, važeći Zakon o zabrani diskriminacije u BiH izričito navodi „spol”, „seksualnu orijentaciju”, „rodni identitet”, i „spolne karakteristike” kao osnove

---

[umentId=cbaa795e-85cf-42ca-8982-cec19b7134ab&langTag=hr.\(6.4.2024.\)](#)

11 Uvedene su sljedeće novine: eksplicitno navođenje starosne dobi i invaliditeta kao osnove na kojima je zabranjena diskriminacija (član 2); zabrana diskriminacije na osnovi povezanosti sa ugroženom grupom (član 2); poboljšana definicija uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja (član 4); definisanje težih oblika diskriminacije (član 4); poboljšanje proceduralnih aspekata zakona, kada govorimo o hitnosti postupka (član 11), posebnim tužbama (član 12), nadležnostima sudova i rokovima (član 13), mjerama osiguranja (član 14), preraspodjeli tereta dokazivanja (član 15), učestvovanju trećih lica (član 16) te kolektivnim tužbama (član 17).

12 Ibid, čl. 2. (Diskriminacija)

na kojima je zabranjena diskriminacija, pri čemu se zabrana odnosi na sve sfere života u kojima građani i građanke ostvaruju svoja prava i slobode.

S obzirom na specifičan položaj Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u ustavno-pravnom poretku BiH, odnosno činjenicu da je skupa sa svojim protokolima sastavni dio Ustava BiH te da se direktno primjenjuje i ima prednost u odnosu na sve druge zakone, budući da je Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) jedini ovlašteni tumač Konvencije, BiH je dužna slijediti njegovu praksu te poštovati i primjenjivati njegove presude, uključujući i one koje se tiču ljudskih prava LGBTI osoba. Kao članica Vijeća Evrope (VE), BiH je dužna slijediti i preporuke ove organizacije, pri čemu se neke tiču i ljudskih prava i položaja LGBTI osoba.¹³ Uz to, u okviru procesa pristupanja Evropskoj uniji (EU) za čije članstvo je deklarativno opredijeljena kao za svoj ključni vanjskopolitički cilj, BiH bi se kao kandidatkinja za članstvo u EU trebala ugledati na postojeće članice EU, pa tako i u pogledu promoviranja, poštovanja, provođenja i zaštite ljudskih prava i sloboda svih pojedinaca i pojedinki bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, uključujući i LGBTI osobe.

Slijedom svega navedenog, a usljed nedostatka relevantnih i recentnih istraživanja o stavovima političkih partija o ovom pitanju, i radi objektivnosti i profesionalizma te dosljednosti u insistiranju na utemeljenju zaključaka na konkretnim nalazima aktuelnih istraživanja, nameće se **potreba za neposrednim ispitivanjem stavova političkih partija o ljudskim pravima LGBTI osoba primjenom pouzdanih i priznatih naučnoistraživačkih metoda i načela.**

2. Pozadina istraživanja

---

13 Preporuka 1474 (2000) Vijeća Evrope o stanju lezbejki i gej muškaraca u zemljama članicama Vijeća Evrope, preuzeto: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16829>; Preporuka (2010)5 Vijeća ministara Vijeća Evrope o mjerama borbe protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, preuzeto: [https://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5\(6.4.2024.\)](https://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5(6.4.2024.))

U sklopu dugogodišnjeg rada na unapređenju ljudskih prava u BiH s fokusom na rodnu ravnopravnost i položaj LGBTI osoba, Sarajevski otvoreni centar (SOC) je u 2023. godini proveo **istraživanje o stavovima opće populacije, odnosno javnog mnijenja u BiH prema homoseksualnosti, biseksualnosti, transrodnosti i interspolnosti** na uzorku od 1023 ispitanika i ispitanice dobi od 18 do 65 godina. Rezultati istraživanja su ukazali na pozitivan trend u općoj populaciji u BiH, i to u odnosu na poznavanje LGBTI tema i LGBTI osoba u bližem okruženju, značajnu promjenu stavova u shvatanju seksualne orijentacije i rodnog identiteta, ali i opadanje prihvatanja LGBTI identiteta u porodičnom okruženju.¹⁴ Potreba za daljom senzibilizacijom javnosti i dodatnom edukacijom postoji, u skladu s čime su date preporuke koje se odnose na medije, vjerske zajednice, političke partije, Povorku ponosa, roditelje i djecu, obrazovne institucije, istospolna partnerstva, transrodnost i konverzivne terapije.¹⁵

U saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova Kraljevine Nizozemske, putem Fonda za ljudska prava, SOC u okviru projekta „Zaokret u praksi – uvrštavanje ljudskih prava LGBTI osoba u parlamentarnu agendu“ nastoji uspostaviti usku saradnju sa izabranim dužnosnicima/ama i njihovim političkim partijama radi uvezivanja u neformalnu međupartijsku grupu za LGBTI ljudska prava te politički osnažiti LGBTI zajednicu radi premošćavanja jaza između nje i dominantnog političkog narativa u BiH.

Krajem 2023. godine SOC je proveo **istraživanje stavova izabranih pojedinaca i pojedinki iz političkih partija koje sudjeluju u vlasti, odnosno parlamentarnih zastupnika i zastupnica, o poštovanju ljudskih prava LGBTI osoba u BiH**. Političke partije čiji su članovi i članice uglavnom javno izražavali negativne stavove prema ljudskim pravima

---

14 Sarajevski otvoreni centar, Prihvatanje s distance – stavovi prema homoseksualnosti, biseksualnosti, transrodnosti i interspolnosti u BiH (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2024), str. 37, preuzeto: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2023/10/Prihvatanje-s-distance-BOS-WEB-FIN.pdf> (6.4.2024.)

15 Ibid, str. 39–47.

LGBTI osoba su: Stranka demokratske akcije, Narod i Pravda, Savez nezavisnih socijaldemokrata i Partija demokratskog progresa, uz napomenu da su pojedini članovi i članice imali pozitivne stavove o datom pitanju. S druge strane, političke partije čiji su članovi/ice iskazali poštovanje ljudskih prava LGBTI osoba su: Naša stranka, Socijaldemokratska partija, Bosanskohercegovačka inicijativa Kasumović Fuad. Političke partije čiji su članovi/ice uglavnom imali neutralne stavove o ljudskim pravima LGBTI osoba su: Pokret „Za pravdu i red“, Demokratska fronta i Građanski savez, pri čemu su pojedini članovi/ice imali izrazito negativan stav, dok su drugi isticali svoju podršku.¹⁶

Prepoznata je potreba da se postojeći nalazi o pojedinačnim stavovima izabраниh parlamentaraca i parlamentarki, kao i nalazi o stavovima opće populacije o ljudskim pravima LGBTI osoba, dopune i upotpune nalazima o stavovima samih političkih partija u BiH. Dosljedno svojoj praksi, SOC se opredijelio za sistematičan pristup kroz istraživanje, odnosno **neposredno ispitivanje stavova političkih partija o ljudskim pravima LGBTI osoba u BiH**, što je povjereno nezavisnoj istraživačici sa relevantnim obrazovanjem i iskustvom.

Cilj je bio da se stekne cjelovita slika o stavovima političkih subjekata u BiH o ljudskim pravima LGBTI osoba, kao i o stvarnom stanju stvari u vezi s položajem LGBTI osoba u bh. društveno-političkom i pravnom kontekstu. Prikupljena saznanja potom bi poslužila kao podloga za planiranje i implementaciju daljih zagovaračkih, informativnih, edukativnih i drugih aktivnosti SOC-a i drugih organizacija i institucija, ali i pojedinaca i pojedinki posvećenih zaštiti i promicanju ljudskih i manjinskih prava bez diskriminacije.

---

16 Mirnes Bakija, Istraživanje za procjenu praksi zastupnika i zastupnica u pogledu poštovanja ljudskih prava LGBTI osoba u BiH (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2024), str. 45–56, preuzeto: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2024/02/Istrazivanje-2024-Web.pdf> (6.4.2024.)

TEMELJNE POSTAVKE ISTRAŽIVANJA

1. Predmet i obim istraživanja

Predmet ovog istraživanja su **stavovi političkih partija u BiH o ljudskim pravima LGBTI osoba.**

S obzirom na širinu i zahtjevnost oblasti ljudskih prava uopće te prava LGBTI osoba posebno, imajući u vidu objektivne ograničavajuće okolnosti za provođenje ovakvog istraživanja, sadržajno smo se fokusirali na nekoliko tematskih oblasti ljudskih prava čije je ostvarivanje i zaštita posebno izazovno ili problematično za LGBTI osobe. Uz to, ove oblasti su identificirane kao najaktuelnije i najrelevantnije u postojećem javnom diskursu i društveno-političkom kontekstu BiH. Također, prilično su indikativne u pogledu stvarnih stavova ispitanika/ca o ljudskim pravima LGBTI osoba.

Stoga u pogledu sadržaja istraživanje obuhvata sljedeća dva aspekta:

a) oblasti ljudskih prava koje su identificirane kao ključne u ranijem istraživanju SOC-a,¹⁷ i to:

1. životne zajednice parova istog spola

---

17 Maja Šenk, Pravne i političke oblasti i potrebe ljudskih prava LGBTI osoba u BiH – policy analiza (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2024), preuzeto: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2024/02/policy-paper-Analiza-2024_2_19a.pdf (6.4.2024.)

2. govor mržnje prema LGBTI osobama
  3. prava transrodnih osoba na zdravstvenu zaštitu
  4. pravo na samoodređenje i administrativni postupak za promjenu oznake spola u ličnim dokumentima
- b) oblasti ljudskih prava koje su u postavci istraživanja identificirane kao posebno relevantne i aktuelne te indikativne u pogledu stvarnih stavova o ljudskim pravima LGBTI osoba.

Slijedom navedenog, odabrane tematske oblasti ljudskih prava za potrebe istraživanja su:

1. pravo na zaštitu porodičnog života i prava koja proizlaze iz porodičnog života istospolnih parova (npr. pravo na priznavanje životne zajednice istospolnih parova; prava prilikom raskida takve zajednice, kao npr. pravo na imovinu stečenu tijekom zajedničkog života; pravo na poreske i stambene olakšice kojima se podstiče porodični život; pravo na međusobnu brigu i podršku partnera/ica u slučaju bolesti; pravo na usvajanje djeteta u zajednici istospolnih partnera; pravo na nasljeđivanje nakon smrti partnera/ice; pravo na penziju i socijalnu zaštitu nakon smrti partnera/ice itd.)
2. pravo na zaštitu od govora mržnje i nasilja na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta
3. pravo na zdravstvenu zaštitu bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta (uključujući i pravo transrodnih osoba na inkluzivnu zdravstvenu zaštitu)

4. pravo na lično samoodređenje u pogledu spola (uključujući pravo na promjenu oznake spola u ličnim dokumentima kroz unaprijeđen administrativno-pravni postupak)
5. sloboda izražavanja i okupljanja LGBTI osoba
6. pravo na učešće u javnom, kulturnom i političkom životu bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta
7. pravo na rad i profesionalno napredovanje bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta

U odnosu na odabrane teme, ispitivani su stavovi pojedinih, a ne svih političkih partija u BiH. Predmetno istraživanje tako obuhvata 90 političkih partija koje su registrovane u BiH i kontinuirano aktivno (su)djeluju u političkom i javnom životu BiH kao prepoznatljivi i relevantni akteri. Odabrane političke partije u svojoj ukupnosti pokrivaju cijelu teritoriju BiH.

2. Ciljevi istraživanja

Specifični cilj istraživanja jeste primjenom priznatih i pouzdanih istraživačkih metoda ispitati, utvrditi i javnosti predstaviti stvarne stavove političkih partija u BiH o ljudskim pravima LGBTI osoba, najprije kroz odabrane relevantne tematske oblasti, a radi tačnog i potpunijeg informisanja javnosti u demokratskom društvu.

Opći cilj istraživanja jeste doprinijeti sticanju potpunije slike o stavovima političkih subjekata u BiH o ljudskim pravima LGBTI osoba, kao i o ovoj populaciji općenito, što bi trebala biti pouzdana podloga za dalje aktivnosti svih zainteresovanih aktera koji se bave zaštitom i promicanjem ljudskih i manjinskih prava, uključujući i prava LGBTI osoba.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

1. Uzorak i sudionici istraživanja

Sudionici istraživanja su odabrane političke partije koje su registrovane u BiH i kontinuirano aktivno (su)djeluju u političkom i javnom životu BiH kao prepoznatljivi i relevantni akteri. To su partije koje najčešće zauzimaju pozicije vlasti te imaju moć odlučivanja i kreiranja stvarnosti građana i građanki BiH ili pak predstavljaju relevantnu opoziciju sa pretenzijama da je (ponovo) preuzmu. Pri odabiru političkih partija za sudjelovanje u istraživanju vođeno je računa i o *pokrivenosti cijele teritorije BiH* prema geografskom području njihovog političkog djelovanja, odnosno o tome da budu uključene dominantne političke partije sa područja oba entiteta i Brčko distrikta BiH.

Ukupan broj političkih partija u BiH koje su sudjelovale u istraživanju je 90 (devedeset). Primarni fokus istraživanja bio je na ispitivanju i utvrđivanju stavova „velikih 10“, odnosno najvidljivijih, najaktivnijih i najutjecajnijih političkih partija u BiH prema općoj percepciji i izbornim rezultatima, a koje su sudjelovale i u ranijim istraživanjima SOC-a. Radi se o sljedećim političkim partijama:

1. DEMOKRATSKA FRONTA (DF)
2. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA BOSNE I HERCEGOVINE (HDZ BIH)
3. HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA 1990 (HDZ 1990)

4. NAROD I PRAVDA (NIP)
5. NAŠA STRANKA (NS)
6. PARTIJA DEMOKRATSKOG PROGRESA (PDP)
7. SAVEZ NEZAVISNIH SOCIJALDEMOKRATA (SNSD)
8. SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA BOSNE I HERCEGOVINE (SDP BIH)
9. STRANKA DEMOKRATSKE AKCIJE (SDA)
10. SRPSKA DEMOKRATSKA STRANKA (SDS)

U istraživanje je ravnopravno i pod jednakim uslovima uključeno i ostalih 80 odabranih političkih partija u BiH, i to:

1. A-SDA – STRANKA DEMOKRATSKE AKTIVNOSTI
2. BOSANSKA NARODNA STRANKA „BNS“
3. BOSANSKOHERCEGOVAČKA INICIJATIVA – KASUMOVIĆ FUAD
4. BOSANSKOHERCEGOVAČKI BH ZELENI
5. BOSANSKOHERCEGOVAČKI DEMOKRATI – DŽEBRAIL BAJRAMOVIĆ
6. BOSS – BOSANSKA STRANKA – MIRNES AJANOVIĆ
7. BPS – SEFER HALILOVIĆ

8. DEMOKRATSKI CENTAR REPUBLIKE SRPSKE – DCRS
9. DEMOKRATSKI SAVEZ – DEMOS
10. DNS – DEMOKRATSKI NARODNI SAVEZ
11. DNZ BIH – KRAJIŠKA STRANKA
12. EKOLOŠKA PARTIJA REPUBLIKE SRPSKE
13. „GLAS NARODA“ BOSNE I HERCEGOVINE
14. GRAĐANSKI SAVEZ
15. HKDU-BIH – HRVATSKA KRŠĆANSKA DEMOKRATSKA UNIJA
BIH
16. HNP – HRVATSKI NACIONALNI POMAK
17. HRVATSKA DEMOKRATSKA UNIJA BIH
18. HRVATSKA NEZAVISNA LISTA
19. HRVATSKA REPUBLIKANSKA STRANKA
20. HRVATSKA SELJAČKA STRANKA – HSS
21. HRVATSKA STRANKA BOSNE I HERCEGOVINE
22. HRVATSKA STRANKA PRAVA BIH
23. HRVATSKA STRANKA PRAVA HB I BOSNE I HERCEGOVINE

24. HRVATSKI SAVEZ HKDU – HRAST
25. HSP DR ANTE STARČEVIĆ BIH
26. HSS STJEPANA RADIĆA
27. KRUG
28. LABURISTIČKA STRANKA BOSNE I HERCEGOVINE LABURISTI BIH
29. LIBERALNA STRANKA – LS BIH
30. LIJEVO KRILO
31. NARODNA PARTIJA SRPSKE – DARKO BANJAC
32. NARODNA STRANKA „RADOM ZA BOLJITAK“
33. NARODNI DEMOKRATSKI POKRET
34. NAŠA PRIČA REPUBLIKA SRPSKA
35. NES BIH – NARODNI EVROPSKI SAVEZ BIH
36. NEZAVISNA GRAĐANSKA LISTA
37. NEZAVISNA LISTA – HRVATSKA ZVONA
38. NEZAVISNI – NEOVISNI
39. NEZAVISNI BLOK – NB

40. NOVA POLITIČKA INICIJATIVA
41. „NOVI POČETAK“
42. NOVO DOBA
43. NS
44. OTADŽBINSKA STRANKA
45. PARTIJA UJEDINJENIH PENZIONERA (PUP)
46. PLATFORMA ZA PROGRES
47. PNP – POTKOZARSKI NARODNI POKRET
48. POKRET DEMOKRATSKE AKCIJE – PDA
49. POKRET USPJEŠNA SRPSKA
50. POMAK – POKRET ZA MODERNU I AKTIVNU KRAJINU
51. POSAVSKA STRANKA
52. PRVA SRPSKA DEMOKRATSKA STRANKA
53. RADNIČKA PARTIJA
54. RE-BALANS
55. REPUBLIČKA STRANKA SRPSKE – RSS
56. REPUBLIKANSKA STRANKA

57. SAVEZ ZA BOLJU BUDUĆNOST BIH
58. SAVEZ ZA DEMOKRATSKU SRPSKU
59. SAVEZ ZA NOVU POLITIKU
60. SDBIH SOCIJALDEMOKRATE BOSNE I HERCEGOVINE
61. SELJAČKA STRANKA
62. SLOBODNA STRANKA SRPSKE
63. SMS
64. SOCIJALISTIČKA PARTIJA
65. SPS – SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRPSKE – GORAN SELAK
66. SPU BIH – STRANKA PENZIONERA/UMIROVLJENIKA BIH
67. SRPSKA NAPREDNA STRANKA FBIH
68. SRPSKA NAPREDNA STRANKA RS – FBIH „ZA PROMJENE“
69. SRPSKA RADIKALNA STRANKA DR VOJISLAV ŠEŠELJ
70. SRPSKI NACIONALNI POKRET FEDERACIJE BIH
71. SRPSKI NARODNI POKRET
72. STRANKA ZA BOSNU I HERCEGOVINU – SBIH
73. STRANKA ŽIVOT

74. UJEDINJENA SRPSKA

75. ZA NOVE GENERACIJE

76. ZA PRAVDU I RED – LISTA NEBOJŠE VUKANOVIĆA

77. ZAVIČAJNI SOCIJALDEMOKRATI – MILE MARČETA

78. ZELENI – ZA DRŽAVU

79. ZELENI POKRET

80. ŽUPANIJSKA NEOVISNA LISTA

2. Istraživačke metode i instrumenti

2.1 Upitnik za političke partije

Imajući u vidu predmet i ciljeve istraživanja, kao **primarni metod za prikupljanje podataka** korišten je posebno razvijen **upitnik kombinovanog tipa**. Odabran je kao najpouzdaniji način prikupljanja kvalitetnih i pouzdanih podataka neposredno od samih sudionika/ca istraživanja. Budući da su predmet istraživanja stavovi političkih partija, a ne pojedina i pojedinki, upitnikom su se tražili odgovori političkih partija, a ne njihovih pojedinačnih članova i članica. Time se osigurava da odgovornost za iznesene stavove, kao i za njihovo neiznošenje, snose političke partije, a ne pojedinci/ke.

Upitnik je sastavljen tako da, s jedne strane, ne opterećuje sudionike/ce svojom dužinom, obimom i kompleksnošću a da, s druge strane, omogući prikupljanje relevantnih i pouzdanih podataka za analizu, te da sudionicima/ama omogući davanje dodatnih pojašnjenja i detaljnijih informacija.

Pitanja se kreću od općih ka konkretnim radi ispitivanja vjerodostojnosti i dosljednosti iznesenih općih i principijelnih stavova. Upitnik sadrži pitanja zatvorenog i otvorenog, odnosno kombinovanog tipa.

U pogledu forme, sadrži dva osnovna tipa pitanja, i to:

- 1) pitanja u formi iskaza/tvrdnji sa ponuđenim alternativnim odgovorima DA/NE

Cilj ovih pitanja je utvrditi stvarne stavove ispitivanih političkih partija o ljudskim pravima LGBTI osoba kroz konkretna i praktična pitanja na relevantne teme iz odabranih oblasti ljudskih prava kako je ranije objašnjeno. Odgovori su indikativni u pogledu eventualnih predrasuda i stereotipa prema LGBTI osobama, informiranosti i znanja, te općenite percepcije i stavova o ljudskim pravima LGBTI osoba i o samoj toj populaciji. Pitanja su jasna i sažeta.

- 2) pitanja koja traže i omogućavaju davanje slobodnog odgovora uz navođenje detaljnijih informacija, dodatnih pojašnjenja i referenci na izvore koji se smatraju relevantnim (publikacije, web-stranice, medijske objave i sl.)

Cilj ovih pitanja je podrobnije ispitati i provjeriti stavove ispitivanih političkih partija o ljudskim pravima LGBTI osoba kroz navođenje konkretnih inicijativa, aktivnosti i postignuća političkih partija, i to iz njihovog ranijeg djelovanja, aktuelnog i/ili planiranog. Prostor za davanje odgovora nije ograničen. Naprotiv, političke partije su ohrabrene da daju elaborirane i detaljne odgovore shodno vlastitoj procjeni.

Sadržaj upitnika se odnosi na sedam odabranih tematskih oblasti ljudskih prava LGBTI osoba koje su identificirane kao posebno relevantne i aktuelne u datom kontekstu. Odgovori na pitanja iz ovih oblasti ukazuju na stvarne stavove o ljudskim pravima LGBTI osoba, što je u skladu s

postavljenim ciljevima istraživanja. Upitnik se sastoji od ukupno 16 (šesnaest) pitanja, od čega je 13 pitanja prvog i 3 pitanja drugog tipa. Radi preglednosti i jasnoće, podijeljen je u dva dijela, i to:

Dio I

- 1. Osobe koje su pripadnici/e LGBTI populacije moraju imati jednaka prava i slobode kao sva ljudska bića bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.*
- 2. U BiH, osobe koje su pripadnici/e LGBTI populacije u praksi imaju jednaka prava i slobode kao svi građani i građanke BiH te nisu diskriminirane na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.*
- 3. Govor mržnje i svako nasilje prema osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta neophodno je javno i nedvosmisleno osuditi.*
- 4. Potrebno je unaprijediti postojeće zakonodavstvo te osigurati njegovu dosljednu primjenu i adekvatno sankcionisanje govora mržnje i nasilja prema osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta.*
- 5. Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije neophodno je obezbijediti zdravstvenu zaštitu bez diskriminacije na osnovu njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta.*
- 6. Transrodnim osobama je potrebno omogućiti inkluzivnu zdravstvenu zaštitu koja odgovara njihovim potrebama.*
- 7. Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije potrebno je obezbijediti pravo na lično samoodređenje u pogledu spola kroz omogućavanje promjene oznake spola u ličnim dokumentima putem efikasnog*

administrativno-pravnog postupka i nezavisno od medicinske promjene spola.

8. *Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije neophodno je obezbijediti slobodu izražavanja i okupljanja bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.*
9. *Potrebno je unaprijediti i ujednačiti zakonodavstvo na cijeloj teritoriji BiH u pogledu slobode okupljanja kako pripadnici/e LGBTI populacije, ali i svi drugi građani/ke BiH, ne bi bili podvrgnuti neopravdanim dodatnim administrativnim zahtjevima kao preprekama u ostvarivanju garantovane slobode mirnog okupljanja bez diskriminacije.*
10. *Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije neophodno je obezbijediti učešće u javnom i političkom životu bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.*
11. *Politička partija koju predstavljam podržava održavanje javnih događaja radi promicanja poštovanja i zaštite ljudskih prava LGBTI osoba bez diskriminacije, kao što je Bh. povorka ponosa.*
12. *Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije neophodno je obezbijediti zapošljavanje, rad i profesionalno napredovanje bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.*
13. *Potrebno je pravno regulisati životne zajednice osoba istog spola (tzv. istospolna partnerstva), kao i sva prava i obaveze koja iz njih proizlaze bez diskriminacije u odnosu na životne zajednice osoba suprotnog spola.*

Dio II

1. *Da li su pripadnici i pripadnice LGBTI populacije kao manjinska kategorija građana i građanki BiH zastupljeni, odnosno vidljivi u programu, statutu i drugim aktima te informativnim materijalima političke partije koju predstavljate (npr. službene web-stranice i društvene mreže, promotivni materijali i sl.)?*

➤ *Ako je odgovor DA, molimo da navedete na koji način. Molimo da se referirate na relevantne izvore i navedete linkove ako je moguće (npr. na publikacije, objave na web-stranici i sl.).*

➤ *Ako je odgovor NE, molimo da pojasnite iz kojih razloga.*

2. *Da li se politička partija koju predstavljate aktivno zalaže za poštovanje i unapređenje ljudskih prava osoba koje su pripadnici/e LGBTI populacije bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rod-nog identiteta?*

➤ *Ako je odgovor DA, molimo da pojasnite na koji način kroz konkretne primjere, kao što su zakonodavne inicijative (podnesene ili u toku), javno iskazivanje podrške, kampanje podizanja svijesti o ovom pitanju, organizacija ili podrška organizaciji manifestacija na povezane teme, objave na službenim web-stranicama i sl. Molimo da se referirate na relevantne izvore i navedete linkove ako je moguće (npr. na publikacije, objave na web-stranici, medijske objave i sl.).*

➤ *Ako je odgovor NE, molimo da pojasnite iz kojih razloga.*

3. *Da li politička partija koju predstavljate planira konkretne aktivnosti u interesu promicanja, poštovanja i unapređenja ljudskih prava osoba koje su pripadnici/e LGBTI populacije, kao što su upućivanje zakonodavnih inicijativa, predlaganje politika/smjernica, kampanje podizanja svijesti, organizacija događaja na povezane teme (npr. diskusije, edukacije, performansi, itd.) i sl.?*

➤ *Ako je odgovor DA, molimo da navedete detaljnije informacije (šta, kada, kome, gdje, kako).*

➤ *Ako je odgovor NE, molimo da pojasnite iz kojih razloga.*

Uz osnovne informacije o predmetu i svrsi istraživanja date u uvodnom dijelu, upitnik sadrži sljedeća uputstva političkim partijama kao posebne napomene:

- a) prikupljeni podaci će biti korišteni samo u svrhe predmetnog istraživanja;
- b) sudionici/e iznose stavove političkih partija koje predstavljaju, a ne svoje individualne stavove (iz tog razloga se navodi samo naziv političke partije a ne (i) osobe koja popunjava upitnik);
- c) sudionici/e se pozivaju i ohrabruju da jasno i potpuno iznesu istinite stavove o datom pitanju te da uključe sve dodatne informacije i reference na izvore koje smatraju relevantnim (publikacije, web-stranice, medijske objave i sl.)
- d) izostanak odgovora na upitnik u cijelosti ili djelimično će se uzeti kao indikativan u smislu stava političke partije po datom pitanju i kao takav uključiti u analizu i predstavljanje rezultata istraživanja u publikaciji koja je krajnji rezultat istraživanja.

2.2 Vremenski okvir i postupak provođenja istraživanja

Vremenski period za provođenje neposrednog ispitivanja stavova političkih partija u BiH, odnosno za upućivanje upitnika i prikupljanje odgovora sukladno metodologiji istraživanja, bio je od 27. 3. do 12. 4. 2024. godine, što je ukupno 17 (sedamnaest) kalendarskih dana.

Ispitivanje je operativno provedeno korištenjem posebno razvijenog upitnika u elektronskoj formi koji je upućen na službene e-mail adrese svih 90 (devedeset) odabranih političkih partija istog dana. Političke partije su tom prilikom pozvane da sudjeluju u istraživanju i doprinesu sticanju istinite i potpune percepcije o položaju LGBTI osoba u BiH na način da dostavljeni upitnik popune i pošalju na datu e-mail adresu u skladu s datim uputstvima i u ostavljenom razumnom roku. Nakon slanja upitnika na adrese političkih partija, poziv za sudjelovanje u istraživanju je ponovljen u vidu ljubaznog podsjetnika putem e-maila još dva puta u okviru ostavljenog roka. Zbog slabog odziva na inicijalni poziv, prvobitni rok za odgovor od 10 (deset) kalendarskih dana produžen je za još jednu sedmicu. Još jedan ljubazni podsjetnik poslat je putem e-maila u dodatno ostavljenom roku.

Za upućivanje poziva su korišteni javno dostupni službeni kontakt-podaci političkih partija, odnosno e-mail adrese i brojevi telefona generalnih sekretarijata/sekretara i relevantnih službi/organizacionih jedinica političkih partija koje se bave komunikacijom i informisanjem javnosti ili pitanjima koja se tiču ljudskih prava, mladih, rodne ravnopravnosti i sl. Za neke političke partije, upitnici su upućeni na po nekoliko e-mail adresa odjednom. Konačno, poziv za sudjelovanje u istraživanju skupa sa upitnikom upućen je na više od stotinu e-mail adresa političkih partija u BiH.

Uvažavajući kontinuitet djelovanja i rada SOC-a u oblasti ljudskih prava te prepoznatljivost i ugled organizacije i njenih predstavnika/ca, ranije uspostavljeni kontakti sa (nekim) političkim partijama u BiH također

su korišteni za operativno provođenje ispitivanja. Ovo je urađeno radi osiguranja blagovremenosti, efikasnosti i učinkovitosti prikupljanja relevantnih podataka i vjerodostojnih informacija od političkih partija. Da bi se to osiguralo u najvećoj mogućoj mjeri, profesionalni i privatni kontakti istraživačice također su korišteni kao dodatni resurs. Također, poziv za sudjelovanje u istraživanju skupa sa upitnikom i detaljnim uputstvima objavljen je na službenoj stranici i društvenim mrežama SOC-a, čime je informacija učinjena dostupnom i općoj javnosti.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I ANALIZA

1. Odgovori političkih partija na upitnik

Od ukupno 90 (devedeset) političkih partija u BiH koje su bile obuhvaćene istraživanjem, odgovore na upitnik su dostavile samo dvije političke partije, i to Posavska stranka i Naša stranka.

Odgovori obiju političkih partija su dostavljeni u datom roku i sa službenih e-mail adresa. Inicijalnim uvidom u dostavljene upitnike utvrđeno je da su popunjeni uredno i u cijelosti te da su odgovori elaborirani tamo gdje je takva mogućnost ostavljena. Odgovori su analizirani primjenom priznatih naučnoistraživačkih metoda, najprije metoda analize i sinteze, a u skladu s postavljenim ciljevima istraživanja, kako je izloženo u nastavku.

1) Posavska stranka

Od 13 pitanja sa navedenim tvrdnjama/iskazima i ponuđenim alternativnim odgovorima DA/NE, Posavska stranka je potvrđno odgovorila na njih 11, negativno na jedno, dok je jedno pitanje ostavljeno neodgovoreno i pod znakom upitnika (?), što upućuje na to da pitanje nije bilo jasno ispitaniku/ici.¹⁸ Dodatno pojašnjenje ovog pitanja, međutim, nije zatraženo.

---

18 7. Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije potrebno je obezbijediti pravo na lično samoodređenje u pogledu spola kroz omogućavanje promjene oznake spola u ličnim dokumentima putem efikasnog administrativno-pravnog postupka i nezavisno od medicinske promjene spola.

Sadržaj odgovora na pitanja ukazuje na općenito i principijelno pozitivan stav Posavske stranke prema ljudskim pravima LGBTI osoba u BiH, odnosno na potrebu njihovog sistemskog poštovanja, zaštite i unapređenja kroz adekvatne izmjene relevantnog zakonodavstva, njegovo dosljedno provođenje i druge povezane aktivnosti.

Na sva tri pitanja otvorenog tipa je odgovoreno potpuno, u slobodnoj formi i uz pružanje detaljnijih informacija i pojašnjenja.

U odgovoru na pitanje da li su pripadnici i pripadnice LGBTI populacije kao manjinska kategorija građana i građanki BiH zastupljeni, odnosno vidljivi u programu, statutu i drugim aktima te informativnim materijalima političke partije (npr. službene web-stranice i društvene mreže, promotivni materijali i sl.), Posavska stranka je odgovorila da su u statutu i programu Posavske stranke prepoznate samo osnovne kategorije građana po dobnoj i „radno-socijalnoj“ kategorizaciji (npr. radnici, umirovljenici, mladi, itd.). Dakle, LGBT populacija nije eksplicitno navedena, kao ni mnoge druge kategorije građana i građanki. Ovo je objašnjeno principijelnim stavom Posavske stranke da statut i programska deklaracija nisu dokumenti u kojima treba detaljno razrađivati sve kategorije građana i građanki. Također, mnoštvo je kategorija koje povezuju isti ili slični problemi i potrebe (npr. ljudi koji boluju od specifičnih bolesti, osobe sa invaliditetom, osobe s posebnim potrebama, seksualne manjine, itd.) i o svakoj od tih kategorija se mogu, prema potrebama i procjeni, izraditi posebni dokumenti, ali nije nužno da se zastupljeni i u osnovnim dokumentima.

Na pitanje da li se politička partija aktivno zalaže za poštovanje i unapređenje ljudskih prava osoba koje su pripadnici/e LGBTI populacije bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, Posavska stranka je navela da, budući da nema zastupnika u entitetskim i državnim parlamentima, nije ni imala priliku institucionalno djelovati po ovom pitanju. Također, kao lokalna stranka posvećena je rješavanju konkretnih problema lokalne samouprave, a ne „ideološkim pitanjima“,

te njeno biračko tijelo, kako se navodi, drugačije i ne očekuje. U odgovoru se napominje da to nikako nije opravdanje za nepostojanje konkretnih akcija, niti izbjegavanje odgovora na ova ili slična pitanja, već rezultat stvarnih okolnosti.

Na pitanje da li politička partija planira konkretne aktivnosti u interesu promicanja, poštovanja i unapređenja ljudskih prava osoba koje su pripadnici/e LGBTI populacije, kao što su upućivanje zakonodavnih inicijativa, predlaganje politika/smjernica, kampanje podizanja svijesti, organizacija događaja na povezane teme (npr. diskusije, edukacije, performansi, itd.) i sl., Posavska stranka je navela da njene trenutne finansijske, kadrovske, pa i političke mogućnosti nisu takve da bi se mogla aktivnije i konkretnije baviti ovom problematikom. Pri tome se u odgovoru napominje da podrška opravdanim zahtjevima pripadnika ove kategorije građana, a posebno u izjednačavanju njihovih prava i ukidanju svakog vida diskriminacije, uopće nije upitna. Međutim, konkretne mogućnosti djelovanja i aktivnijeg angažmana i po ovom pitanju prije svega ovise o biračkoj volji građana.

Iz svega navedenog, evidentna je principijelna podrška Posavske stranke ljudskim pravima LGBTI osoba u BiH, kao i potencijal za aktivno djelovanje ove političke partije u pravcu unapređenja, zaštite i ostvarivanja ljudskih prava pripadnika i pripadnica LGBTI zajednice bez diskriminacije.

Uz zainteresiranost za predmetnu temu, pohvalni su kooperativnost, profesionalizam i ozbiljnost Posavske stranke iskazani prilikom sudjelovanja u istraživanju. O tome svjedoči i činjenica da je odgovor na upitnik uputilo samo partijsko vodstvo.

Navedeno ohrabruje perspektivu da je, uprkos dugovječnosti vladavine istih političkih partija koje su dominantno etničko-političkog karaktera, ipak u toku promjena političke kulture u zemlji koja donosi veću razinu

svijesti i odgovornosti, inkluzivnog pristupa i senzibiliteta za društvene potrebe, tokove i promjene.

2) Naša stranka

Od 13 pitanja sa navedenim tvrdnjama/iskazima i ponuđenim alternativnim odgovorima DA/NE, Naša stranka je potvrđno odgovorila na njih 12 i negativno na jedno pitanje. Sadržaj odgovora na ova pitanja ukazuje na općenito i principijelno pozitivan stav prema ljudskim pravima LGBTI osoba u BiH, odnosno na potrebu njihovog sistemskog uređenja, poštovanja, zaštite i unapređenja kroz adekvatne izmjene relevantnog zakonodavstva, njegovo dosljedno provođenje te druge povezane aktivnosti.

Na sva tri pitanja otvorenog tipa je odgovoreno potpuno i u slobodnoj formi uz pružanje prilično detaljnih informacija i navođenje relevantnih izvora. S obzirom na historiju višegodišnjeg djelovanja Naše stranke i po ovom pitanju, obim odgovora nije iznenađujući te je svakako dobrodošao i pohvalan.

U odgovoru na pitanje da li su pripadnici i pripadnice LGBTI populacije kao manjinska kategorija građana i građanki BiH zastupljeni, odnosno vidljivi u programu, statutu i drugim aktima te informativnim materijalima političke partije (npr. službene web-stranice i društvene mreže, promotivni materijali i sl.), Naša stranka je dala prilično opširan i informativan odgovor govoreći najprije o ljudskim pravima svih građana i građanki te potom pravima LGBTI osoba. Naša stranka najprije navodi da ima dugu tradiciju borbe i zalaganja za prava LGBTI osoba te da je njena opredijeljenost za jednakost svih građana i građanki BiH pred zakonom i ohrabrivanje političkog aktiviranja kategorija koje su manje zastupljene u političkom životu BiH jasno iz njenih dokumenata.¹⁹ U

---

19 Član 4. stav (5) Statuta Naše stranke:

(5) NS u svom djelovanju preduzima konkretne korake s ciljem ohrabrivanja ugroženih i diskriminiranih osoba i skupina na političko učešće. NS će osigurati mehanizme neophodne za povećanje zastupljenosti i učešća žena i mladih, te drugih

skladu s tim, Naša stranka i u drugim odredbama Statuta daje prioritet manje zastupljenim skupinama, kao što je slučaj prilikom izbora na pozicije unutar stranačkih organa.²⁰

Naša stranka kontinuirano osnažuje pripadnike i pripadnice manje zastupljenih populacija u političkom djelovanju, prije svega žene i mlade, što se može vidjeti i u statistici njenih izabranih i imenovanih zvaničnika i zvaničnica²¹ i daje značaja raznolikosti unutar same stranke te prilikom nominovanja i odabira kandidata i kandidatkinja za različite nivoe vlasti.

Kao relevantno napominje se i to da je kompletan Statut Naše stranke nakon izmjena i dopuna na Kongresu 2023. godine napisan u ženskom rodu.²²

---

manje zastupljenih kategorija, u organima stranke i političkom djelovanju.

20 Član 9. stav (7) Statuta Naše stranke:

(7) U slučaju da u postupku izbora iz prethodnog stava dva/ije ili više kandidata/kinja imaju jednak broj glasova, a broj osvojenih glasova nije dovoljan da svi/e budu izabrani/e ili imenovani/e u tijelo ili organ NS, izbor kandidata/kinje se vrši sljedećim rasporedom:

a) kandidat/kinja manje zastupljenog spola;

b) kandidat/kinja mlađi/a od 30 godine;

c) u slučaju nemogućnosti primjene kriterija iz tački a) i b), žrijebanjem će se odrediti izabrani/a ili imenovani/a član/ica.

Član 32. stav (8) istog akta:

(8) Potrebno je uložiti najveće napore kako bi se u sastavu Glavnog odbora obezbijedila ravnopravna zastupljenost oba spola i zastupljenost najmanje 30% članica mladih od 30 godina.

21 Kako navodi u svom odgovoru na upitnik, Naša stranka u državnim, federalnim i kantonalnim skupštinama ima ukupno 14 izabranih zastupnika i zastupnica, od čega je 50% muškaraca i 50% žena. Što se tiče premijerskih, ministarskih i mjesta zamjenika i zamjenica ministara na državnom, federalnom i kantonalnom nivou, od 7 imenovanih osoba je 57,14% muškaraca i 42,86% žena. Na lokalnom nivou ima 29 vijećnika i vijećnica od čega je 58,62% muškaraca, a 41,38% žena. U članstvu i na rukovodećim pozicija unutar Naše stranke zastupljena su sva tri konstitutivna naroda kao i građani i građanke koji ne pripadaju nijednom od konstitutivnih naroda. Također, Naša stranka ima jedno zagarantovano mjesto za predstavnika ili predstavnicu mladih u svom Predsjedništvu, a uz to je i troje od 12 članova/ica Predsjedništva mlađe od 35 godina.

22 Statut Naše stranke, preuzeto: https://www.nasastranka.ba/uploads/documents/statut-ns-2023-precisceni-tekst_1689157398.pdf (13.4.2024.)

Kada su u pitanju konkretno pripadnici i pripadnice LGBTI populacije, oni se izričito ne spominju u Statutu Naše stranke, ali se na njih indirektno odnose sve odredbe koje se tiču povećanja zastupljenosti manje zastupljenih kategorija unutar stranačkih organa. Zalaganje za prava LGBTI osoba kao i za sva druga ljudska prava i slobode jedan je od temeljnih postulata Naše stranke, što je vidljivo i u činjenici da je trenutna zamjenica ministra za ljudska prava i izbjeglice na tu poziciju izabrana na prijedlog Naše stranke.

U politikama za izbore 2022. godine eksplicitno se navodi zalaganje za jednaka prava po pitanju zasnivanja bračne zajednice, osiguranje prava na okupljanje te borba protiv diskriminacije na osnovu spolne ili seksualne pripadnosti. Uz to, Naša stranka se zalagala i za pružanje zaštite LGBTI osobama prilikom zapošljavanja, što bi bila jedna od mjera kojom bi se smanjila diskriminacija nad ovom populacijom i omogućila ekonomska nezavisnost za LGBTI osobe koje često zbog ekonomske zavisnosti od porodice moraju sakrivati svoju seksualnost ili rodni identitet.²³

Pored svega navedenog, Naša stranka navodi da je dio mreže „Rainbow Platform“ koja okuplja evropske liberalne stranke i fokusirana je na osnaživanje LGBTI osoba unutar liberalnih partija, kao i na zalaganje za povećanje diverziteta unutar političkih organizacija i promociju politika kojim se poboljšava položaj LGBTI osoba.²⁴ U 2024. godini je predstavnik Naše stranke učestvovao u programu „Network of Diversity Experts“ koji organizuje Rainbow Platform, a koji za cilj ima povećanje diverziteta unutar političkih organizacija, podizanje svijesti o značaju učešća LGBTI osoba u političkim procesima i kreiranje sigurnog okruženja za LGBTI

---

23 Za politike Naše stranke za izbore 2022. godine koje se tiču ljudskih prava, medijskih sloboda i vladavine prava vidi „Društvo pravde svima“, preuzeto: https://www.nasastranka.ba/uploads/documents/3-drustvo-pravde-svima_1667466657.pdf (14.4.2024.)

24 Više o Rainbow platformi vidi: <https://www.rainbowplatform.eu/>; <https://www.instagram.com/p/C5QVHDTNzTG/>

osobe unutar političkih organizacija.²⁵ Naša stranka je jedna od dviju političkih partija sa Balkana, uz Pokret slobodnih građana iz Srbije, koje su bile dio programa 2024. godine.

Također, Naša stranka je sa još 33 liberalne partije iz cijele Evrope potpisnica Dablinske deklaracije iz 2022. godine. Njome se potpisnice kroz sedam politika obavezuju osigurati promociju raznolikosti unutar svojih partija te se zalažu za povećanje zastupljenosti LGBTI osoba na svim nivoima evropske politike i uključenje većeg broja LGBTI osoba u političke procese.²⁶

Na pitanje da li se politička partija aktivno zalaže za poštovanje i unapređenje ljudskih prava osoba koje su pripadnici/e LGBTI populacije bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, Naša stranka je navela da se od svog osnivanja 2008. godine aktivno zalaže za poštovanje i unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba. Tome svjedoče i brojne izjave njenih izabranih i imenovanih zvaničnika i zvaničnica, pa i to što je nekadašnji predsjednik Predrag Kojović bio žrtva napada tokom Sarajevo queer festivala. Naša stranka kontinuirano iskazuje podršku borbi za prava LGBTI osoba kroz podršku organizovanju Bh. povorke ponosa i kroz osudu napada na LGBTI aktiviste.²⁷ Predstavnic

---

25 O programu Network of Diversity 2024 vidi: https://www.instagram.com/p/C40qGCFrI0x/?img_index=1.

26 Više o Dablinskoj deklaraciji vidi: <https://www.rainbowplatform.eu/declarations>

27 Klix.ba, preuzeto: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/samo-dvije-politicke-stranke-u-bih-podrzale-bi-organizovanje-parade-ponosa/180907098> (14.4.2024.)

Radio Sarajevo, preuzeto: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/nasa-stranka-se-oglasila-oko-organizacije-povorke-ponosa-u-sarajevu/332059> (14.4.2024.)

Naša stranka, web-stranica, preuzeto: <https://www.nasastranka.ba/bs/nasa-stranka-lgbt-populaciji-sloboda-nasilnicima-zatvor>; <https://www.nasastranka.ba/bs/jurisic-nakon-sastanka-sa-organizatorima-povorke-ponosa-nisu-sami>; <https://www.nasastranka.ba/bs/pozdravljam-uvajanje-lgbti-akcionog-plana-aktivisti-prave-najvise-koraka> (14.4.2024.)

Detektor.ba, preuzeto: <https://detektor.ba/2021/08/09/bh-povorka-ponosa-ove-godine-nece-morati-placati-dodatne-mjere-osiguranja/> (14.4.2024.)

predstavnice Naše stranke su prisustvovali svim povorkama ponosa koje se organizuju u Sarajevu i BiH od 2019. godine, i to uz predsjednika i članove rukovodstva, ministri i ministrice te zastupnici i zastupnice iz državnih, federalnih i kantonalnih skupština, kao i članovi i članice Foruma mladih. Uz to, nekadašnji premijer Kantona Sarajevo Edin Forto i trenutni načelnik Općine Centar Sarajevo Srđan Mandić su sa gradonačelnicom Sarajeva Benjaminom Karić finansijski podržali obezbjeđenje sigurnosti radi održavanja povorke ponosa 2021. godine.

Govoreći o konkretnim pitanjima u vezi s pravima LGBTI osoba, Naša stranka se više godina aktivno zalaže za legalizaciju životnih zajednica istospolnih parova. Tako su zastupnice u Predstavničkom domu Parlamenta Federacije BiH Sabina Ćudić i Nasiha Pozder 2021. godine uputile inicijativu Vladi Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) da se razmatra Izvještaj Interresorne radne grupe koja je analizirala propise koji reguliraju istospolna partnerstva u drugim državama. Iste godine je zastupnica Naše stranke u istom domu Miomirka Melank zatražila informacije o aktivnostima na izradi Nacrta zakona o životnim zajednicama osoba istog spola FBiH. Amandmanima na Prijedlog programa rada Vlade Federacije BiH za 2022. godinu, Klub zastupnika Naše stranke u Predstavničkom domu Parlamenta Federacije BiH tražio je da se u Program rada Vlade za tu godinu unese i Nacrt zakona o istospolnim zajednicama.²⁸

Naša stranka jasno i javno izražava svoje stavove o pitanjima ljudskih prava i položaja LGBTI zajednice, koji su nadasve pozitivni, odnosno zagovaraju njihovo poštovanje, zaštitu i provođenje bez diskriminacije. Kroz svoje djelovanje održava sastanke sa organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava te javno iznosi problem govora mržnje, podržava održavanje Bh. povorke ponosa i obilježavanje Svjetskog dana borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije, o čemu redovno obavještava

---

28 Naša stranka, web-stranica, preuzeto: <https://www.nasastranka.ba/bs/nasa-stranka-ubrzati-proces-registracije-istospolnih-zivotnih-zajednica> (14.4.2024.)

javnost putem društvenih mreža.²⁹ Kao nedvojbena iskaz svoje podrške, u Centrali Naše stranke je, uz zastave BiH i Evropske unije, istaknuta i zastava LGBTI zajednice čime, kako sami navode, žele dati do znanja da su njihove prostorije siguran prostor za sve.

Na pitanje da li politička partija planira konkretne aktivnosti u interesu promicanja, poštovanja i unapređenja ljudskih prava osoba koje su pripadnici/e LGBTI populacije, kao što su upućivanje zakonodavnih inicijativa, predlaganje politika/smjernica, kampanje podizanja svijesti, organizacija događaja na povezane teme (npr. diskusije, edukacije, performansi, itd.) i sl., Naša stranka je navela da će nastaviti sa svojim zalaganjem za prava LGBTI osoba. U narednim predizbornim programima planira jasno istaći svoju podršku LGBTI zajednici kroz konkretna zakonska rješenja koja se odnose na regulisanje istospolnih zajednica, jednostavniji proces promjene dokumenata za trans osobe, borbu protiv govora mržnje te osiguranje slobode govora i okupljanja. Ove politike namjerava zagovarati i u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na svim nivoima na kojima je zastupljena, i to kroz izmjene i dopune zakona, zastupničke inicijative i pitanja, kao i amandmane na postojeće dokumente. Naša stranka navodi da ostaje otvorena za sve inicijative i zakonske prijedloge od same LGBTI zajednice ili organizacija koje se bave ljudskim pravima te najavljuje svoje redovno prisustvo konferencijama, okruglim stolovima i radionicama na ovu temu. Konkretno, u predstojećem periodu Naša

---

29 Klix.ba, preuzeto: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/nasa-stranka-podnosi-krivicnu-prijavu-protiv-ministra-fise/170511120> (14.4.2024.)

Naša stranka, Facebook, preuzeto: <https://www.facebook.com/profile/100044368931860/search/?q=lgbt>; <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1229355307076735> (14.4.2024.)

Naša stranka, Twitter, preuzeto: <https://twitter.com/NasaStrankaBiH/status/1394228877350813698>; <https://twitter.com/NasaStrankaBiH/status/1672348668752437249>; <https://www.facebook.com/photo/?fbid=4645884435423788&set=a.1147375885274678>; <https://www.facebook.com/photo/?fbid=4539624259383140&set=a.493675437311396>; <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1855162941162632&set=a.1147375885274678>; <https://www.klix.ba/vijesti/bih/lgbti-osobe-ne-postoje-za-vecinu-politickih-stranaka-u-bih/180529048> (14.4.2024.)

stranka planira u što većem broju prisustvovati predstojećoj Bh. povorki ponosa 2024. godine, raditi na povećanju raznolikosti unutar svoje partije kroz saradnju sa Rainbow platformom te nastaviti saradnju sa drugim liberalnim strankama u Evropi na unapređenju položaja LGBTI populacije.

Uz sve navedeno, posvećenost Naše stranke ljudskim pravima LGBTI osoba vidljiva je i u mnogobrojnim istraživanjima koja je SOC proveo, a u kojima je ova partija prepoznata i istaknuta kao pozitivan primjer. Tako Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini za period 2019. godine navodi da su predstavnici/e Naše stranke kroz javna saopštenja dali podršku organizatorima/cama povorke ponosa.³⁰

U ranije pomenutom „Istraživanju za procjenu praksi zastupnika i zastupnica u pogledu poštovanja ljudskih prava LGBTI osoba u BiH“ iz 2024. godine među političkim partijama čiji članovi i članice poštuju ljudska prava LGBTI osoba navodi se i Naša stranka.³¹

Također, publikacija „Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Političke partije“ iz 2013. godine koju su skupa izradili SOC, Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH i Fondacija CURE, navodi da od svih političkih partija koje su obuhvaćene istraživanjem (SDP BiH, SDA, SBB BiH, HDZ BiH, Naša stranka, SDS, SNSD, DNS, NSRzB), jedino Naša stranka u svom programu prepoznaje prava LGBT osoba i u okviru programskih ciljeva zalaže se za ravnopravnost građana i građanki i na osnovu spola i roda.³²

---

30 Darko Pandurević, Delila Hasanbegović, Jozo Blažević i Nejra Agić, Rozi izvještaj 2020. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2020), preuzeto: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2020/07/Rozi-izvjestaj-2020_web-2.pdf (6.4.2024.)

31 Mirnes Bakija, Istraživanje za procjenu praksi zastupnika i zastupnica u pogledu poštovanja ljudskih prava LGBTI osoba u BiH (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2024), preuzeto: <https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2024/02/Istrazivanje-2024-Web.pdf> (6.4.2024.)

32 Dragana Rašević, Vuk Vučetić i Zlatiborka Popov-Momčinović, Prava LGBT osoba

Iz svega navedenog, evidentna je nedvojbeno podrška Naše stranke ljudskim pravima LGBTI osoba u BiH te njeno kontinuirano, posvećeno i dosljedno aktivno zalaganje za poštovanje, unapređenje, zaštitu i ostvarivanje ljudskih prava pripadnika i pripadnica LGBTI zajednice bez diskriminacije.

Posebno je pohvalna iskazana otvorenost Naše stranke za prijedloge i sugestije kako dalje unaprijediti rad i djelovanje političke partije po predmetnim pitanjima. Iznimna kooperativnost, profesionalizam i ozbiljnost iskazani prilikom sudjelovanja u istraživanju evidentni su i pohvalni te posebno ohrabrujući u svjetlu dalje saradnje sa Našom strankom.

2. Dopunska desk analiza

Kako je ranije navedeno, političke partije kontaktirane su kombinacijom različitih metoda komunikacije. Tako se postupalo u očekivanju slabog odziva na poziv za sudjelovanje u istraživanju, što je u samoj postavci istraživanja identificirano kao najveći rizik. Ovakvo predviđanje je zasnovano na iskustvima ranijih istraživanja na LGBTI teme koja su provedena u BiH, najprije onih koja je proveo SOC, ali i onih koja su provele druge organizacije pa i javne institucije.

U tom kontekstu vrijedi pomenuti istraživanje koje je 2016. godine provela Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH (Ombudsman), a čiji rezultati su objavljeni u „Specijalnom izvještaju o LGBTI ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini“ na službenoj stranici. Iako je ovo istraživanje provedeno prije osam godina i rezultati neće biti analizirani ovom prilikom, prepreke sa kojima su se istraživači susreli tada, i to sa pozicije javne institucije koja ima ustavnu nadležnost u oblasti ljudskih prava,

---

u Bosni i Hercegovini: Političke partije (Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar, 2013), preuzeto: https://soc.ba/site/wp-content/uploads/2013/10/Politicke_partije.pdf (6.4.2024.)

iste su kao one koje su se javile prilikom provođenja ovog istraživanja u 2024. godini.

Naime, polazeći od premise da predstavnici/e političkih partija svojim javnim istupima utiču na formiranje mišljenja javnosti o bitnim društvenim pitanjima, Ombudsman je tom prilikom svim političkim partijama i koalicijama zastupljenim u Parlamentarnoj skupštini BiH u mandatu 2014–2018. godine³³ uputio upitnik radi ispitivanja njihovog odnosa spram statusa i ostvarivanja prava LGBT osoba u BiH. Upitnik je bio prilično konkretan i jednostavan te sastavljen od svega pet pitanja.³⁴ Budući da kontaktirane političke partije i koalicije nisu dostavile odgovore, upućene su urgencije generalnim sekretarima svih subjekata koji su bili obuhvaćeni istraživanjem. Do dana okončanja rada na Specijalnom izvještaju, nije zaprimljen niti jedan odgovor. Usljed izostanka odgovora, izvršena je analiza osnovnih programskih dokumenata političkih partija koji su objavljeni na službenim web-stranicama s ciljem utvrđivanja

---

33 Kontaktirane političke partije i koalicije su sljedeće: SDA – Stranka demokratske akcije, SNSD – Savez nezavisnih socijaldemokrata – Milorad Dodik, Demokratska fronta – Željko Komšić, SDS – Srpska demokratska stranka, SBB – Savez za bolju budućnost – Fahrudin Radončić, Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP dr. Ante Starčević, HSP Herceg-Bosne, SDPBIH – Socijaldemokratska partija BiH, HDZ 1990 – Hrvatska demokratska zajednica 1990, BPS – Bosanskohercegovačka patriotska stranka – Sefer Halilović, A-SDA – Stranka demokratske aktivnosti, PDP – NDP – Partija demokratskog progresa – Narodni demokratski pokret, DNS – Demokratski narodni savez – NS – SRS.

34 Upitnik je sadržavao sljedeća pitanja:

1. Koji je stav vaše političke partije u pogledu jednakog ostvarivanja prava LGBT osoba u BiH?
2. Da li je vašim programskim dokumentima tretirano pitanje ostvarivanja prava LGBT osoba u BiH?
3. Da li bi vaša stranka podržala donošenje zakona kojim bi bilo regulisano pitanje zajednice života istospolnih partnera?
4. Da li biste podržali organizovanje Parade ponosa u BiH?
5. Da li se zalažete za to da zavodi/fondovi za zdravstveno osiguranje pokrivaju troškove promjene spola transseksualnim osobama?

njihove usklađenosti sa međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava, a posebno LGBT osoba.³⁵

Vraćajući se na predmetno istraživanje koje se provodi osam godina kasnije, usljed slabog odziva političkih partija na upitnik, uključujući i „velikih 10“ čiji odziv je bio iznimno slab,³⁶ rezultati istraživanja su dopunjeni desk analizom osnivačkih i programskih dokumenata odabranih političkih partija koji su dostupni na njihovim web-stranicama a u pogledu deklariranih stavova o ljudskim pravima i slobodama te zabrani diskriminacije općenito, kao i u pogledu LGBTI osoba. Imajući u vidu uzorak i ciljeve istraživanja, desk analiza je usmjerena na preostalih 9 (devet) od „velikih 10“ političkih partija koje nisu odgovorile na upitnik, kako je izloženo u nastavku.

DF u svom Statutu među osnovnim principima i ciljevima partije navodi zaštitu i unapređenje ljudskih prava, temeljnih sloboda i zaštitu, očuvanje i afirmaciju porodice.³⁷ Također navodi da se odnosi u partiji zasnivaju na principu „demokratskog jedinstva“, koji uključuje, između ostalog, i prava manjine i svakog pojedinca da zadrži i izražava vlastito mišljenje i gledišta u partiji ako nisu u suprotnosti sa programskim ciljevima, principima i Statutom.³⁸

---

35 Jasminka Džumhur, Nives Jukić i Ljubinko Mitrović, Specijalni izvještaj o LGBTI ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini, Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (Banja Luka: Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, 2016), str. 46–52, preuzeto: https://ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2016110413333704bos.pdf (20.4.2024.)

36 Samo jedna od „velikih 10“ političkih partija dostavila je odgovor na upitnik (Naša stranka).

37 Statut DF-a, čl. 9. (Osnovni principi i ciljevi Stranke), preuzeto: <https://dfsarajevo.ba/statut-demokratske-fronte-bih/>

38 Statut DF-a, čl. 25. (Princip demokratskog jedinstva), preuzeto: <https://dfsarajevo.ba/statut-demokratske-fronte-bih/>

HDZ BiH se u Statutu deklariraše kao „slobodnjačka stranka“ koja promovira ideju i sistem „sloboda svakomu i svugdje“ te savremena evropska partija koja prihvata evropske standarde i budućnost BiH vidi u euroatlantskim integracijama.³⁹ U Programu HDZ BiH iskazuje predanost načelima demokratije, poštovanja ljudskih sloboda, vladavini prava i načelima slobodnoga tržišta i navodi da je u središtu njenog političkoga promišljanja i djelovanja, uz hrvatski narod, čovjek, dakle pojedinac, sa svim svojim neotuđivim pravima i kao politički subjekt, ravnopravan i jednakovrijedan neovisno o rasi, naciji, vjeri, spolu ili dobi. Među temeljnim načelima Programa navodi se da je HDZ BiH savremena i evropska partija koja djeluje u BiH i inozemstvu te demokršćanska i socijalna stranka koja u svome djelovanju naglašava zaštitu ljudske osobe i dostojanstva, promicanje obiteljskih vrijednosti, društvene solidarnosti i tolerancije. Posebno su u kontekstu ljudskih prava i sloboda interesantne odredbe kojima se navodi sloboda pojedinca kao središnje načelo HDZ-a BiH a koja nužno sadrži svijest o poštovanju i prihvatanju slobode drugoga i drugačijega, poštovanju ljudskih i manjinskih prava te jednakopravnost kao jedno od temeljnih načela koje uključuje jednakopravnost naroda, građana i spolova. Na koncu, partija proklamuje svoju snažnu proeuropsku orijentaciju kroz zalaganje za članstvo BiH u EU i NATO-u, koje će osigurati ekonomski rast i razvoj, opstojnost i stabilnost demokratskoga društva.⁴⁰

HDZ 1990 u svojim programskim smjernicama kao cilj navodi tzv. europeizaciju Daytonu, odnosno kretanje ka euroatlantskoj budućnosti BiH. U tom kontekstu, između ostalog navodi nužnost ustavne reforme, izmjene Izbornog zakona, poštovanja i provedbe presuda Ustavnog suda, ali i

---

39 Statut HDZ-a BiH, čl. 2, preuzeto: https://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/HDZ%20BiH%20-%20XIV.%20Sabor%20-%20Statut%20%26%20Program_.pdf

40 Program HDZ BiH, str. 21, preuzeto: https://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/HDZ%20BiH%20-%20XIV.%20Sabor%20-%20Statut%20%26%20Program_.pdf

otklanjanja svih oblika diskriminacije. Kao sredstva za postizanje ovog cilja navodi suradnju s partnerima iz EU, ali i sa „druga dva naroda i građanima u BiH“ pri čemu je temeljna pretpostavka vjerodostojno prihvatanje pravne stečevine EU i europskih vrijednosti.⁴¹

Narod i Pravda među osnovnim partijskim ciljevima u Statutu navodi vraćanje prava narodu i građanima; izgradnju BiH kao demokratske države sa svim njenim ravnopravnim narodima i građanima, poštovanje osnovnih ljudskih prava bez obzira na vjersku, etičku, rasnu ili bilo koju drugu opredijeljenost i porijeklo te ravnopravnost spolova i zaštitu žene „kao osnovnog stuba porodice“.⁴² Svoje deklarativno opredjeljenje potvrđava pozivajući se na jednakopravnost svih naroda i građana na cijeloj teritoriji BiH, u skladu s Ustavom, pozitivnim zakonskim propisima i međunarodnim normama, uz dosljednu implementaciju presuda Ustavnog suda BiH, Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, te presuda drugih međunarodnih sudova.⁴³

PDP među osnovnim ciljevima utvrđenim Programom i drugim dokumentima navodi jačanje parlamentarne demokratije, vladavine prava, tržišne ekonomije i obezbjedenje osnovnih ljudskih prava i sloboda te izgradnju otvorenog, slobodnog i demokratskog društva.⁴⁴

---

41 Program HDZ 1990, preuzeto: <https://hdz1990.ba/program-stranke/>

42 Statut NiP-a, čl. 13. (Osnovni ciljevi Stranke), preuzeto: https://www.narodipravda.ba/wp-content/uploads/2024/04/STATUT-NOVI_merged.pdf

43 Deklaracija NiP-a, str. 14, preuzeto: <https://www.narodipravda.ba/wp-content/uploads/2022/04/Kongresni-Dokumenti-A4-FINAL.pdf>

44 Statut PDP-a, preuzeto: [https://assets-global.web-stranica-files.com/6459fecb7702f1001540f154/646e395530fa9bb61806bb34_%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%98%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9A%D0%90%20%D0%](https://assets-global.web-stranica-files.com/6459fecb7702f1001540f154/652ff22b1d062858e0338e00_%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A3%D0%A2%20%D0%9F%D0%94%D0%9F%20(%D1%81%D0%B0%20%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC)%20-%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D1%98%D0%B0%D0%B2%D1%83.pdf) Politička deklaracija PDP-a za period 2019.–2039., preuzeto: [47](https://assets-global.web-stranica-files.com/6459fecb7702f1001540f154/646e395530fa9bb61806bb34_%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%98%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9A%D0%90%20%D0%</p></div><div data-bbox=)

SNSD među programskim ciljevima u Statutu navodi ostvarivanje prava i sloboda građana predviđenih EKLJP-om, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu; izgradnju stabilne, demokratske i prosperitetne države; razvijanje i podsticanje stvaralaštva, afirmaciju prava i sloboda pojedinaca i društvenih grupa te ostvarivanje svih oblika građanskih sloboda.⁴⁵ Partija se deklarira kao partija slobode, mira i demokratije koja saraduje sa drugima koji imaju ista ili slična politička opredjeljenja utemeljena na demokratskim načelima i standardima.⁴⁶

SDP BiH u Statutu navodi brojne ciljeve i zadatke koji odgovaraju jednom demokratskom i ljudskopravaškom opredjeljenju. Uz izgradnju BiH kao demokratske države ravnopravnih građana i naroda, Bošnjaka, Hrvata, Srba i ostalih građana koji u njoj žive, SDP BiH navodi izgradnju otvorenog društva na osnovnim vrijednostima evropske socijaldemokratije: slobode, jednakosti, pravde i solidarnosti, te izgradnju partije kao savremene, demokratske i efikasne političke partije koja će svojom organizacijom i metodama političkog djelovanja sudjelovati u oblikovanju javnog mnijenja i pozitivnim promjenama stanja odnosa u bh. društvu i državi. Nadalje, SDP BiH se deklarativno zalaže za ljudska prava i slobode te zabranu diskriminacije, i to kroz:

- uvažavanje, poštovanje i ostvarivanje temeljnih prava i sloboda čovjeka i građanina/građanke i njegovog/njenog samoizražavanja, u skladu sa međunarodnim konvencijama, neovisno o njegovom/njenom pogledu na svijet, vjerskoj, rasnoj, etničkoj pripadnosti, boji kože,

---

[94%D0%95%D0%9A%D0%9B%D0%90%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%88%D0%90.pdf](https://snsd.org/wp-content/uploads/2012/03/STATUT_SNSD_usvojen_na_VI_Saboru.pdf)

45 Statut SNSD-a, čl. 4, preuzeto: https://snsd.org/wp-content/uploads/2012/03/STATUT_SNSD_usvojen_na_VI_Saboru.pdf, vidi još Program SNSD-a: https://snsd.org/wp-content/uploads/2012/03/Programski_principi_SNSD_6_Sabor.pdf

46 Statut SNSD-a, čl. 5, preuzeto: https://snsd.org/wp-content/uploads/2012/03/STATUT_SNSD_usvojen_na_VI_Saboru.pdf, vidi još Program SNSD-a: https://snsd.org/wp-content/uploads/2012/03/Programski_principi_SNSD_6_Sabor.pdf

spolu, jeziku, vjeri, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, imovinskom stanju, obrazovanju, društvenom položaju, bračnom ili porodičnom statusu, trudnoći i materinstvu, dobi, zdravstvenom stanju, invaliditetu, genetskom naslijeđu, vezi sa nacionalnom manjinom, rodnom identitetu, izražavanju ili seksualnoj orijentaciji, kao i nekom drugom osnovu;

- uspostavu sistema vlasti na načelima slobode, jednakosti, demokracije i solidarnosti, sa jednakom šansom pojedinca na život dostojan čovjeka;
- borbu protiv svih vrsta diskriminacije i socijalne isključenosti, afirmaciju rodne ravnopravnosti, zajamčenih prava ljudi na zdravstvenu i socijalna sigurnost i zaštitu, obrazovanje, te radnih, porodičnih i drugih prava;
- uspostavu punih građanskih prava i sloboda emancipacijom građana i građanki od ekonomske, socijalne i kulturne podčinjenosti i inferiornosti i širenje tih sloboda i prava i eliminisanje zavisnosti građana i građanki od pojedinačnih ili grupnih ekonomskih moćnika.⁴⁷

U svom Programu SDP BiH elaborira načelno opredjeljenje za ljudska prava i slobode na temelju EKLJP-a i ustavnih odredaba. Navodi da u središte svojih političkih aktivnosti stavlja zakonsko regulisanje ljudskih prava i sloboda, i njihovo dosljedno provođenje. Razvoj BiH na načelima zapadnoevropskog iskustva demokratskog socijalizma za njih podrazumijeva poštovanje političkih i socijalnih prava svih te pravde i jednakosti kao temeljnih vrijednosti. Proklamovani cilj partije je stoga društvo bez superiornosti i subordinacije, patrijarhata, rasizma, homofobije i transfobije, predrasuda i diskriminacije na osnovu spola, dobi,

---

47 Statut SDP-a BiH, Poglavlje 2. – Osnovni ciljevi i zadaci, čl. 4, preuzeto: <https://www.sdp.ba/datoteke/uploads/Statut-SDP-BIH-Precisceni-tekst.pdf>

invaliditeta, boje kože, etničke pripadnosti, vjere, rodnog identiteta i seksualne orijentacije ili bilo koje druge osobne karakteristike bilo gdje. U vezi s rodnom ravnopravnošću, SDP BiH govori o izgradnji društva u kojem žene i muškarci dijele moć i imaju jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti te odbacivanju rodnog sistema u kojem su žene podređene muškarcima kao društvenoj grupi. Rodna ravnopravnost nije „žensko pitanje“, već pitanje demokratije i temeljnih socijaldemokratskih vrijednosti. SDP BiH proklamuje feminističku politiku zasnovanu na viziji društva u kojem su svim ženama i muškarcima osigurani dostojanstven život i rad te jednake mogućnosti za ostvarenje pojedinačnog potencijala. Ta politika je sveobuhvatna i odnosi se na poštovanje ljudskih prava i izgradnju institucionalnih mehanizama koji će osigurati njihovu efikasnu primjenu. Za njenu realizaciju partija primjenjuje sveobuhvatno integriranje rodne perspektive (tzv. gender mainstreaming) u svoje ukupno političko djelovanje i u sve aktivnosti.⁴⁸

SDA u Statutu i Programskoj deklaraciji među ciljevima partije navodi razvoj demokratije u društvenom i političkom životu i funkcionisanje pravne države; uvažavanje i poštovanje, te zalaganje za unapređenje osnovnih ljudskih prava i temeljnih sloboda čovjeka i građanina u skladu sa međunarodnim dokumentima kojima se definiše ova oblast; borbu protiv svih oblika diskriminacije i socijalne isključenosti; poštovanje ravnopravnosti spolova te dalji razvoj SDA kao snažne demokratske političke partije i lidera pozitivnih promjena u bh. društvu i državi.⁴⁹

SDS među svojim ciljevima u Statutu navodi dalji razvoj demokratije, ljudskih i građanskih sloboda i prava, uz dosljednu primjenu načela

---

48 Program SDP-a BiH, preuzeto: <https://sdp.ba/datoteke/uploads/PROGRAM-SDP-BIH.pdf>

49 Statut SDA, čl. 4. (Ciljevi SDA), preuzeto: https://sda.ba/assets/docs/STATUT_SDA.pdf; Programska deklaracija SDA, str. 2. i 3, preuzeto: https://sda.ba/assets/docs/Programska_deklaracija_8_Kongres.pdf

zabrane diskriminacije; zaštitu i obezbjeđenje prava manjina te vladavinu prava.⁵⁰

Slijedom navedenog, svih 9 političkih partija koje nisu dostavile odgovore na upućeni upitnik u svojim se osnivačkim i programskim aktima deklarativno zalažu za demokratske vrijednosti i načela, uključujući i ljudska prava i slobode bez diskriminacije, što u manjoj ili većoj mjeri dalje razrađuju. Stoga je naročito razočaravajuća njihova šutnja na poziv za sudjelovanje u istraživanju, jer je ovo bila prilika da iznesu svoje stavove, koji bi, bar sudeći po navedenim aktima, trebali biti demokratski i ljudskopravaški bez diskriminacije građana i građanki.

---

50 Statut SDS-a, čl. 8, preuzeto: https://www.sds.rs/UcitaneSlike//admin/1.%D0%A1%D0%94%D0%A1%20%D0%A1%D0%BA%D1%83%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Statut%20SDS%202022/Statut_SDS_20221211_v2.1.pdf. Vidi još Program SDS-a na: https://www.sds.rs/UcitaneSlike//admin/Program_SDS.pdf

---

ZAKLJUČAK

1. Zapažanja o pojedinim političkim partijama

Kao pozitivan dojam prilikom provođenja istraživanja treba istaknuti da je neposredno vodstvo Posavske stranke dostavilo odgovor na upitnik, i to u prvih nekoliko dana od upućivanja poziva za sudjelovanje u istraživanju. To govori u prilog prepoznavanju relevantnosti predmeta istraživanja u datom društveno-političkom kontekstu BiH te uvažavanju istraživačkog truda. Također svjedoči o shvatanju i preuzimanju vlastite odgovornosti i uloge u društveno-političkom okruženju te političkom i javnom životu BiH, što se i očekuje od svih političkih subjekata. Naime, uprkos tome što se radi o relativno mladoj i maloj političkoj partiji lokalnog nivoa djelovanja koja, po vlastitim navodima, trenutno ne raspolaže finansijskim, kadrovskim i političkim kapacitetima da bi se mogla aktivnije i konkretnije baviti ovim pitanjem; o partiji koja nema zastupnike u entitetskim i državnim parlamentima te do sada nije imala priliku institucionalno djelovati po mnogim pitanjima pa tako ni po ovom, kao i o partiji koja je za sada još uvijek fokusirana na pitanja koja se tiču lokalne samouprave, Posavska stranka je dala odgovore na sva postavljena pitanja otvoreno, potpuno i jasno u skladu s uputama.

Iz tona i sadržaja odgovora se da zaključiti da postoje zainteresiranost i senzibiliziranost za predmetnu temu, kao i temeljno poznavanje i razumijevanje problematike ljudskih prava LGBTI osoba. Iskazana volja i potencijal za konkretnije angažovanje po pitanjima ljudskih prava i sloboda, uključujući i LGBTI osoba, u perspektivi daljeg rasta i razvoja partije, pohvalni su i ohrabrujući.

Također, Posavska stranka je prepoznala i iskoristila priliku za svoju (pozitivnu) promociju i neposredno iskazivanje svojih stavova o ljudskim pravima i slobodama, uključujući i LGBTI osoba.

Pozitivan dojam ostavila je i Naša stranka, koja je pripremila i dostavila iznimno detaljne i pomno elaborirane odgovore na pitanja otvorenog tipa, uz navođenje referenci na relevantne publikacije i dokumente, web-stranice i medijske objave gdje je to bilo moguće. To govori u prilog prepoznavanju važnosti predmeta istraživanja i samog istraživačkog poduhvata, uvažavanju SOC-a kao višegodišnjeg saradnika i partnera u brojnim ljudskopravaškim aktivnostima, kao i svijesti političke partije o društveno-političkom i međunarodnom kontekstu BiH u datom trenutku te o vlastitoj ulozi i odgovornosti.

Zainteresiranost i senzibiliziranost za predmetnu temu, solidno poznavanje i razumijevanje problematike te potencijal za značajnije angažovanje po još uvijek otvorenim pitanjima, kao i za proširenje i produbljenje saradnje sa partnerskim organizacijama na pitanjima ljudskih prava i sloboda, uključujući i LGBTI osoba, evidentni su iz tona i sadržaja odgovora i ohrabruju u okruženju koje, nažalost, od toga uglavnom odstupa.

Također, Naša stranka je prepoznala i izvrsno iskoristila priliku za svoju (pozitivnu) promociju kroz predstavljanje višegodišnjeg rada i postignuća u pogledu zalaganja za ljudska prava i slobode, uključujući i LGBTI osoba. Kroz konkretne primjere je prikazala i potvrdila svoju stratešku i programsku opredijeljenost za poštovanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda svih građana i građanki, uključujući i LGBTI osoba, kao i svoj status dugoročnog i kredibilnog partnera zainteresiranim organizacijama i institucijama.

2. Opća zapažanja

Kao aktivni sudionici političkog i bitni faktori društvenog života te dominantni sudionici političke borbe, političke partije u BiH su, s jedne strane, sklone iskazivanju mišljenja i stavova o raznovrsnim političkim, pravnim, društvenim, ekonomskim i drugim pitanjima. S druge strane, kada se radi o LGBTI osobama, odnosno o njihovim ljudskim pravima i slobodama te položaju u društvu, u znatno manjoj mjeri su sklone ispoljavanju mišljenja i stavova, naročito na jasan i transparentan način, odnosno javno.

Mogući razlog za takvo stanje je „osjetljivost“ ili „škakljivost“ teme. Naime, u bh. društvu su pitanja vezana za LGBTI populaciju još uvijek priličan tabu. Na javno iznošenje stava se, naročito ako je pozitivan prema LGBTI osobama, ne gleda blagonaklono. Stoga se stvarna mišljenja i stavovi radije prešućuju nego da se iznose jasno i javno. Ovo posebno važi onda kada bi izneseni stavovi mogli biti dovedeni u pitanje ili osuđivani te kad bi naposljetku mogli prouzrokovati političku, ekonomsko-finansijsku ili neku drugu štetu onome ko ih je iznio. Sa političkim partijama koje zavise od podrške javnosti i volje biračkog tijela nije ništa drugačije.

Stoga se u nedostatku jasno i javno ispoljenih stavova te konkretnih inicijativa i aktivnosti političkih partija na ovu temu, njihov izostanak može tumačiti kao iskazivanje određenog stava. Ovo naročito vrijedi u situacijama kada se radi o očiglednom ignorisanju ili odbijanju davanja odgovora na direktan upit/poziv.

Taj „pasivno iskazani” stav je najprije ignorantski, kako u smislu zanemarivanja i negiranja važnosti teme, tako i u smislu neznanja i nerazumijevanja suštine ljudskih prava koja vrijede jednako za sve ljude bez diskriminacije po bilo kojem osnovu i koja se kao takva moraju dosljedno poštovati, provoditi i štiti. Takav stav je sam po sebi negativan, iako njegov eksplicitan sadržaj ostaje nepoznat.

Također, taj stav je indikativan i u vrijednosnom smislu. Vrijednosno negativni stavovi se – iz razloga političkog i ekonomsko-finansijskog oportunizma, odnosno radi „nezamjeranja” relevantnim i utjecajnim akterima, uključujući tu i međunarodne organizacije i asocijacije koje se bave manjinskim i pitanjima ljudskih prava te zvaničnike i predstavnike koji nisu nužno (samo) politički – ne žele javno i jasno iznositi. Stoga se izjašnjavanje na tu temu prosto izbjegava, a problematika u vezi poštovanja ljudskih prava LGBTI osoba se potpuno ignoriše ili u velikoj mjeri relativizira.

Na osnovu iskustava sa ranijim istraživanjima u BiH na LGBTI teme, slab odziv političkih partija na sudjelovanje u istraživanju mogao se očekivati. Stoga su uloženi iznimno velik trud i kreativan napor da informacija o istraživanju te o mogućnosti i načinu sudjelovanja dopre do političkih partija u BiH u najvećoj mogućoj mjeri, kao i da opća javnost bude adekvatno informisana. Razlozi slabog odziva nisu poseban predmet ovog istraživanja, ali svakako mogu i trebaju biti predmet individualnog promišljanja i istraživanja drugom prilikom. No, imajući u vidu društveno-politički kontekst BiH, daju se pretpostaviti.

Najprije se radi o generalnom otporu prema samoj temi. Naime, općepoznato je da su LGBTI osobe u BiH nerijetko predmet predrasuda i stereotipa, a u najgorim slučajevima uvreda ili čak diskriminacije zbog svog seksualnog i rodnog identiteta koji ne odgovara „ukusu“ i stavovima većine. Kao posljedica umanjivanja ili potpunog negiranja njihovog značaja za bh. društvo, pitanja položaja i ljudskih prava LGBTI osoba se općenito zanemaruju u javnom diskursu i političkoj debati u BiH.

Također, radi se i o razlozima političkog oportunizma i kalkulisanja u domaćem i međunarodnom kontekstu. Naime, javno iznošenje pozitivnih stavova o LGBTI osobama i povezanim temama je općenito nepopularno, a sa aspekta političke dobiti i rizično za političke partije koje slijede dominantno raspoloženje javnog mnijenja i nastoje ugoditi svom

(percipiranom) biračkom tijelu. S druge strane, javno iznošenje negativnih stavova predstavlja svojevrsan rizik za političke partije po njihovu reputaciju u međunarodnim krugovima koji su općenito liberalniji i progresivniji. Moglo bi im prouzrokovati ne samo reputacijsku i političku već i konkretnu ekonomsko-finansijsku štetu u odnosu na međunarodne donatore i partnere.

Takva vrsta kalkulacija sa potencijalnom političkom i drugom dobiti/gubicima te dominantni oportunistički, populizam i odsustvo političke hrabrosti koja bi trebala biti imperativ za sve sudionike političke borbe – a što je primijećeno kod većine političkih partija u BiH – krajnje su poražavajući za savremenu bh. političku zbilju. Ovo posebno vrijedi za političke partije koje decenijama zauzimaju najodgovornije, najmoćnije i najbitnije funkcije u državi i uloge u društveno-političkom i javnom životu, a koje su u istraživanju označene kao „velikih 10”. Njihova šutnja na teme koje su dio diskursa u demokratskom, zreлом i zdravom društvu, demonstrirana i prilikom provođenja istraživanja, potpuno je neprimjerena njihovom udjelu, ulozi i uticaju u društveno-političkom životu BiH, kao i njihovoj odgovornosti prema građanima i građankama, među kojima su i LGBTI osobe.

Mnoge političke partije u BiH, uključujući i „velikih 10”, deklarativno jesu za poštovanje ljudskih prava i sloboda svih građana i građanki bez diskriminacije, dakle i LGBTI osoba, u skladu s opredjeljenjem za demokratske tekovine te vrijednosti i standarde EU, kako same navode u svojim osnivačkim i programskim aktima. Neke od tih partija učestvuju u međunarodnim forumima i asocijacijama okupljenim oko LGBTI pitanja, kako ističu na svojim službenim komunikacijskim platformama.⁵¹ Takva

---

51 SDP BiH web-stranice, preuzeto: [Dajana Bakić i Nino Zelenika predstavljali SDP BiH na regionalnoj konferenciji o zaštiti i jačanju prava LGBTI osoba u Jugoistočnoj Europi; Dajana Bakić učestvovala na PES kongresu "With courage, for Europe" \(sdp.ba\)](#) (20.4.2024.)

očigledna nedosljednost i „fasadno“ pridržavanja deklariranih demokratskih tekovina krajnje su neprincipijelni.

Iznimno slab odziv za sudjelovanje u istraživanju⁵² potvrđuje da političke partije u BiH u velikoj većini ostaju dosljedne izbjegavanju da se izjasne o ljudskim pravima LGBTI osoba na jasan i transparentan način, i to čak i na direktan upit i javni poziv te uprkos upornim pokušajima uspostavljanja direktnog kontakta kombinacijom raspoloživih formalnih i neformalnih komunikacijskih kanala. Budući da se u datim okolnostima primjenom opisanih metoda mogu steći samo djelimična saznanja o informiranosti i znanju te mišljenjima i stavovima ispitanika i ispitanica na „škakljive“ ili „nepopularne“ teme, uključujući i ljudska prava LGBTI osoba, učinkovito provođenje ovakvog istraživanja u BiH je značajno otežano.

Slijedom navedenog, da se zaključiti da se razina svijesti, odgovornosti i angažmana političkih partija u BiH o ljudskim pravima LGBTI osoba općenito nije značajno poboljšala. Rijetke izuzetke je potrebno prepoznati, podržati i promovirati kao dobre primjere, naročito novim političkim naraštajima, i to kako aktivnim sudionicima i sudionicama političke borbe, tako i građanima i građankama kao biračima.

---

52 Samo dvije od 90 kontaktiranih političkih partija su dostavile odgovore na upitnik (Posavska stranka i Naša stranka).

LITERATURA

1. Izvještaji i publikacije

Darko Pandurević, Delila Hasanbegović, Jozo Blažević i Nejra Agić, Rozi izvještaj 2020. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2020.

Dragana Rašević, Vuk Vučetić i Zlatiborka Popov-Momčinović, Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Političke partije, Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar, 2013.

Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, Izvještaj o provođenju Općih izbora 2022. godine, Sarajevo: Centralna izborna komisija BiH, 2023.

Jasminka Džumhur, Ljubiša Mitrović i Nives Jukić, Specijalni izvještaj o LGBTI ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini, Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Banja Luka: Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, 2016.

Maja Šenk, Pravne i političke oblasti i potrebe ljudskih prava LGBTI osoba u BiH – policy analiza, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2024.

Maja Šenk, Pravne i političke oblasti i potrebe ljudskih prava LGBTI osoba u BiH – policy paper, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2024.

Mirnes Bakija, Istraživanje za procjenu praksi zastupnika i zastupnica u pogledu poštovanja ljudskih prava LGBTI osoba u BiH, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2024.

Sarajevski otvoreni centar, Prihvatanje s distance – stavovi prema homoseksualnosti, biseksualnosti, transrodnosti i interspolnosti u BiH, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 2023.

2. Pravni akti i programski dokumenti

Statuti i programski dokumenti političkih partija DF, HDZ, HDZ 1990, NiP, NS, PDP, SNSD, SDP BiH, SDA i SDS navedeni u fusnotama

Ustav Bosne i Hercegovine – nezvanični prevod na bosanski jezik, Ured visokog predstavnika, Sarajevo

Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik BiH“, broj 48/10 i 66/16

3. Međunarodni dokumenti

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, izmijenjena protokolima br. 11 i 14 te dopunjena protokolima br. 1, 4, 6, 7, 12 i 13, Vijeće Evrope, Rim, 1950.

Preporuka (2010)5 Vijeća ministara Vijeća Evrope o mjerama borbe protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta

Preporuka 1474 (2000) Vijeća Evrope o stanju prava lezbejki i gej muškaraca u zemljama članicama Vijeća Evrope

---

O AUTORICI

Lejla Selmanović je diplomirana pravica i magistrica međunarodnog prava sa profesionalnim iskustvom u javnom (Sud BiH, VSTV BiH, MLJPI BiH), privatnom i nevladinom sektoru (TRIAL International) te u međunarodnim organizacijama (OSCE/ODiHR, UN). U svom profesionalnom i istraživačkom radu naročito se bavi temama koje se tiču ljudskih prava i sloboda, posebno pripadnika i pripadnica osjetljivih i ugroženih skupina i društvenih kategorija, kao što su žrtve krivičnih djela i žrtve seksualnog nasilja te općenito žene i pripadnici manjina, uključujući i LGBTI osobe, sa aspekta društveno-političke i pravne analize, te mogućnostima njihove zaštite, promoviranja i unapređenja. U tom segmentu, njen rad se posebno fokusira na teme rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena, što uključuje i profesionalni angažman za UN Women na portfoliju rodno odgovornog upravljanja te istraživanje rodne ravnopravnosti u oblastima radnog i socijalnog prava Evropske unije na programu UMR – DRES (*Droit, religion, enterprise et société*) instituta MISHA (*Maison Interuniversitaire des Sciences de l'Homme*) Univerziteta u Strazburu. Trenutno je angažovana kao pravna ekspertica na reformi pravosuđa i implementaciji reformskih rješenja u bh. institucionalnom i pravnom okviru radi jačanja vladavine prava, prevencije i suzbijanja korupcije i organizovanog kriminala te izgradnje demokratskog društva u skladu s proklamovanim vrijednostima i standardima savremenih demokratija. Uz to, angažovana je kao menadžerica fondacije posvećene očuvanju umjetničkog stvaralaštva jednog od najvećih savremenih slikara i grafičara u Evropi te povremeno kao istraživačica i konsultantica u okviru svoje ekspertize i interesovanja. Pored službenih jezika Bosne i Hercegovine, tečno govori i radi na engleskom jeziku te govori italijanski i francuski.

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar (SOC) je organizacija civilnog društva koja radi na unapređenju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. SOC pokreće i kreira systemske društvene promjene sa naglaskom na rodnu ravnopravnost i položaj LGBTI osoba. Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba i žena. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili_e smo voditi jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizovali_e smo treninge: za policiju, tužilaštva i sudove, s fokusom na teme zločina iz mržnje, govora mržnje i primjene antidiskriminacionog prava; za medicinske stručnjake/stručnjakinje i zdravstvene radnike i radnice, s fokusom na trans specifičnu i trans inkluzivnu prilagodbu spola; za stručnjake_inje iz oblasti mentalnog zdravlja i socijalne zaštite; za LGBTIQ zajednicu. Intenzivno smo radili_e na stvaranju lokalne institucionalne mreže podrške LGBTI osobama u Sarajevu, Tuzli, Zenici, Mostaru, Prijedoru, Bijeljini, na unapređenju seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, prava radnika_ca u vezi s porodijskim/roditeljskim odsustvom, na uvođenju rodno osjetljivog jezika u parlamente i univerzitete, usvajanju i implementaciji kantonalnih gender akcionih planova, ali i podizanju svijesti o rodno zasnovanom nasilju u BiH. Tokom proteklih godina nekoliko naših zakonodavnih i policy inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Svoj zagovarački fokus usmjerili smo na pitanja politika za ravnopravnost žena i LGBTI osoba u BiH, na pitanja reproduktivnih prava žena i muškaraca, roditeljstva u kontekstu usklađivanja privatnog i poslovnog segmenta života, slobode okupljanja LGBTI osoba i unapređivanja institucionalnog okvira za zaštitu od nasilja i diskriminacije, te namjeravamo da nastavimo rad na pitanjima koja se tiču transrodnih osoba, interspolnih osoba, istospolnih zajednica, njihove društvene

inkluzije, ali i položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju. Tokom proteklih godina provodili smo i medijske kampanje koje su dosegle preko milion bh. građana i građanki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival Merlinka, koji od 2021. godine postaje lokalni festival Kvirhana, u saradnji sa Tuzlanskim otvorenim centrom. Ova publikacija izlazi u okviru edicije „Ljudska prava”, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar.

PRILOZI

Upitnik za političke partije u BiH upućen 27. 3. 2024. godine

Poštovani/a,

[Sarajevski otvoreni centar \(SOC\)](#), u saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova Kraljevine Nizozemske a u okviru Fonda za ljudska prava, implementira projekat „Zaokret u praksi – uvrštavanje ljudskih prava LGBTI osoba u parlamentarnu agendu“.

Kroz ovaj projekat SOC nastoji uspostaviti neposrednu **saradnju sa izabranim dužnosnicima/cama i političkim partijama u BiH** radi uvezivanja postojećih i budućih političkih saveznika/ica u neformalnu međupartijsku grupu za unapređenje ljudskih prava osoba koje su pripadnici/e LGBTI populacije. Također, ovim se nastoji politički osnažiti LGBTI zajednica radi premošćavanja postojećeg jaza između dominantnog političkog narativa u BiH i iste zajednice.

SOC je sproveo [istraživanje stavova pojedinačnih parlamentarnih zastupnika i zastupnica u pogledu poštovanja ljudskih prava LGBTI osoba u BiH](#) krajem 2023. godine. U nastavku implementacije projekta, prepoznata je potreba da se postojeći nalazi dopune i upotpune nalazima o stavovima političkih partija u BiH.

Dosljedno dosadašnjoj praksi, SOC se opredijelio za sistematičan pristup kroz **neposredno istraživanje stavova političkih partija o ljudskim pravima LGBTI osoba u BiH kroz za tu svrhu razvijen upitnik**, čije je sprovođenje povjereno nezavisnoj istraživačici sa relevantnim iskustvom.

Rezultati istraživanja će biti analizirani i predstavljeni kroz publikaciju koja će biti objavljena i dostupna javnosti. Na ovaj način se želi steći potpunija slika o stvarnim stavovima političkih subjekata o ljudskim pravima LGBTI osoba kao i o stvarnom stanju stvari glede njihovog položaja u BiH. Ta saznanja bi trebala poslužiti kao podloga za dalje planiranje i implementaciju aktivnosti u okviru navedenog projekta, ali i općenito aktivnosti SOC-a, kao i drugih organizacija, institucija, pojedinaca i pojedinki koji se bave zaštitom i promicanjem ljudskih i manjinskih prava.

Slijedom navedenog, **pozivamo političke partije u BiH da sudjeluju u navedenom istraživanju i doprinesu ostvarivanju ljudskih prava svih građana i građanki BiH bez diskriminacije.**

Ljubazno molimo da u ime političke partije koju predstavljate popunite priloženi upitnik u elektronskoj formi te isti pošaljete nazad na e-mail adresu sa koje je upućen, po mogućnosti **do petka, 5.4.2024. godine.**

Par napomena pri popunjavanju upitnika:

- a) prikupljeni podaci će biti korišteni samo u svrhe predmetnog istraživanja;
- b) sudionici/e iznose stavove političkih partija koje predstavljaju, a ne svoje individualne stavove (iz tog razloga se navodi samo naziv političke partije a ne (i) osobe koja popunjava upitnik);
- c) sudionici/e se pozivaju i ohrabruju da jasno i potpuno iznesu istinite stavove o datom pitanju te da uključe sve dodatne informacije i reference na izvore koje smatraju relevantnim (publikacije, web-stranice, medijske objave i sl.)
- d) izostanak odgovora na upitnik u cijelosti ili djelimično će se uzeti kao indikativan u smislu stava političke partije po datom pitanju i kao

takav uključiti u analizu i predstavljanje rezultata istraživanja u publikaciji koja je krajnji rezultat istraživanja.

Srdačno hvala na uloženom vremenu, saradnji i razumijevanju!

S poštovanjem,

Istraživački tim SOC-a

UPITNIK ZA POLITIČKE PARTIJE U BiH

POLITIČKA PARTIJA KOJU PREDSTAVLJATE: _____

DATUM POPUNJAVANJA UPITNIKA: _____

Dio I			
Red. br.	Označiti polje sa odgovorom DA ili NE u odnosu na ponuđene iskaze/tvrđnje.	DA	NE
	Osobe koje su pripadnici/e LGBTI populacije moraju imati jednaka prava i slobode kao sva ljudska bića bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.		
	U BiH, osobe koje su pripadnici/e LGBTI populacije u praksi imaju jednaka prava i slobode kao svi građani i građanke BiH te nisu diskriminirane na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.		
	Govor mržnje i svako nasilje prema osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta neophodno je javno i nedvosmisleno osuditi.		
	Potrebno je unaprijediti postojeće zakonodavstvo te osigurati njegovu dosljednu primjenu i adekvatno sankcionisanje govora mržnje i nasilja prema osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta.		
	Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije neophodno je obezbijediti zdravstvenu zaštitu bez diskriminacije na osnovu njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta.		
	Transrodnim osobama je potrebno omogućiti inkluzivnu zdravstvenu zaštitu koja odgovara njihovim potrebama.		
	Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije potrebno je obezbijediti pravo na lično samoodređenje u pogledu spola kroz omogućavanje promjene oznake spola u ličnim dokumentima putem efikasnog administrativno-pravnog postupka i nezavisno od medicinske promjene spola.		
	Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije neophodno je obezbijediti slobodu izražavanja i okupljanja bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.		

	Potrebno je unaprijediti i ujednačiti zakonodavstvo na cijeloj teritoriji BiH u pogledu slobode okupljanja kako pripadnici/e LGBTI populacije, ali i svi drugi građani/ke BiH, ne bi bili podvrgnuti neopravdanim dodatnim administrativnim zahtjevima kao preprekama u ostvarivanju garantovane slobode mirnog okupljanja bez diskriminacije.		
	Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije neophodno je obezbijediti učešće u javnom i političkom životu bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.		
	Politička partija koju predstavljam podržava održavanje javnih događaja radi promicanja poštovanja i zaštite ljudskih prava LGBTI osoba bez diskriminacije, kao što je Bh. povorka ponosa.		
	Osobama koje su pripadnici/e LGBTI populacije neophodno je obezbijediti zapošljavanje, rad i profesionalno napredovanje bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.		
	Potrebno je pravno regulisati životne zajednice osoba istog spola (tzv. istospolna partnerstva), kao i sva prava i obaveze koja iz njih proizlaze bez diskriminacije u odnosu na životne zajednice osoba suprotnog spola.		

Dio II

Red. br.	Odgovore dati u slobodnoj formi. Budite slobodni proširiti prostor ostavljen za odgovore.
	<p>Da li su pripadnici i pripadnice <u>LGBTI populacije</u> kao <u>manjinska kategorija građana i građanki BiH zastupljeni, odnosno vidljivi</u> u programu, statutu i drugim aktima te informativnim materijalima političke partije koju predstavljate (npr. službene web-stranice i društvene mreže, promotivni materijali i sl.)?</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako je odgovor DA, molimo da navedete na koji način. Molimo da se referirate na relevantne izvore i navedete linkove ako je moguće (npr. na publikacije, objave na web-stranici i sl.). ➤ Ako je odgovor NE, molimo da pojasnite iz kojih razloga.

	<p>Da li se politička partija koju predstavljate <u>aktivno zalaže za poštovanje i unapređenje ljudskih prava osoba koje su pripadnici/e LGBTI populacije bez diskriminacije</u> na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta?</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako je odgovor DA, molimo da pojasnite na koji način kroz konkretne primjere, kao što su zakonodavne inicijative (podnesene ili u toku), javno iskazivanje podrške, kampanje podizanja svijesti o ovom pitanju, organizacija ili podrška organizaciji manifestacija na povezane teme, objave na službenim web-stranicama i sl. Molimo da se referirate na relevantne izvore i navedete linkove ako je moguće (npr. na publikacije, objave na web-stranici, medijske objave i sl.). ➤ Ako je odgovor NE, molimo da pojasnite iz kojih razloga.
	<p>Da li politička partija koju predstavljate <u>planira konkretne aktivnosti u interesu promicanja, poštovanja i unapređenja ljudskih prava osoba koje su pripadnici/e LGBTI populacije</u>, kao što su upućivanje zakonodavnih inicijativa, predlaganje politika/smjernica, kampanje podizanja svijesti, organizacija događaja na povezane teme (npr. diskusije, edukacije, performansi, itd.) i sl.?</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako je odgovor DA, molimo da navedete detaljnije informacije (šta, kada, kome, gdje, kako). ➤ Ako je odgovor NE, molimo da pojasnite iz kojih razloga.